

Timbres

18 najaar 15

Alle kleuren van het Orgelpark

20 september

Draai, orgel!

Familievoorstelling

23 oktober

**Suid-Afrikaanse
Orreelmusiek**

Gerrit Jordaan

13 december

**Ceremony of
Carols**

Nieuw Amsterdams

Kinderkoor

29 augustus & 6 november

Tartüff en Nosferatu

Twee films van Friedrich Wilhelm Murnau



ORGELPARK



Welkom in het Orgelpark!

Het Orgelpark heeft als doel het orgel door een nieuwe presentatie te integreren in het muziekleven. *Timbres* is het tijdschrift van het Orgelpark en biedt achtergrondinformatie bij de vele activiteiten die er elk seizoen plaatsvinden. Het aanbod varieert van concerten met klassieke muziek tot evenementen met film en beeldende kunst. Dikwijls speelt nieuwe muziek een hoofdrol.

Het Orgelpark is tevens wetenschappelijk actief. Het initieerde het Orgelpark Kennisprogramma en het Orgelpark Research Program en het werkt nauw samen met de bijzondere leerstoel Orgelkunde aan de Vrije Universiteit Amsterdam. Het Orgelpark vestigde de leerstoel in 2010.

In het Orgelpark staat het orgel centraal: als drager van oude muziek én als bron van inspiratie voor nieuwe muziek. Het monumentale gebouw van het Orgelpark, gesitueerd aan het Vondelpark in Amsterdam en voorzien van een mooie akoestiek, voegt aan beide facetten een bijzondere dimensie toe.

Het Orgelpark is behalve concertpodium af en toe ook werkplaats. Regelmatig nodigen we bijvoorbeeld conservatoriumklassen uit om meester cursussen te volgen. Dit najaar werken we het 'werkplaats-idee' nog wat verder uit: op 23 september en op 2 december bent u van harte welkom bij de eerste twee van in totaal drie 'publiekswerkshops'. De reeks mondt in april 2016 uit in een concert, te geven door Ensemble I/O. Het ensemble betreft u in de workshops actief bij de voorbereiding van dit concert; u leest er meer over op bladzijde 65.

Traditiegetrouw staat er niet alleen nieuwe muziek op ons programma. Op 26 en 27 september staan we bijvoorbeeld stil bij Mozart en diens prachtige *Requiem*. Op 25 oktober klinken de vijf pianoconcerten van Beethoven in de versies die Pieter-Jelle de Boer maakte voor piano en orgels en een paar dagen later, op 7 november, staat Georg Friedrich Händel centraal in een concert door Loïc Mallié, Jacob Lekkerkerker en Daria van den Bercken. Minder 'oud' maar toch ook al van klassiek karakter zijn de concerten op 25 september, gewijd aan Paul Hindemith, en 15 november, met koormuziek van Joep Straesser. In het Festival Min of meer Minimal, als altijd in het eerste weekend van oktober, besteden we ditmaal veel aandacht aan John Adams. Pianist Ralph van Raat speelt op 2 oktober onder meer diens *Phrygian Gates*; harpisten Ernestine Stoops en Astrid Haring presenteren een dag later een verrassende versie van *China Gates*.

De bouw van het Nieuwe Barokorgel gaat intussen gestaag verder. We weten inmiddels hoe het er uit zal zien, wat de registersamenstelling zal worden en hoe de nieuwe technologie ingepast wordt in het 18de-eeuwse concept. U leest er meer over op bladzijde 56.

Wanneer u ons wilt steunen bij het op al deze manieren integreren van het orgel in het muziekleven, nodigen we u van harte uit GastVriend van het Orgelpark te worden. U bent dan een seizoen lang welkom bij alle evenementen zonder dat u ook maar één toegangkaart hoeft aan te schaffen. U betaalt daarvoor slechts € 70,-. Bent u slechts incidenteel in de gelegenheid onze concerten te bezoeken en wilt u ons evengoed graag steunen? Voor € 40,- bent u Vriend van het Orgelpark en wordt u van al onze activiteiten op de hoogte gehouden. Omdat de Belastingdienst dit bedrag ziet als een donatie, mag u het aftrekken van uw belastbaar inkomen.

Achterin deze *Timbres* staat hoe u hoe u GastVriend of Vriend kunt worden. Daar staat ook hoe u concertkaarten kunt reserveren, hoe u het Orgelpark kunt bereiken en waar u kunt parkeren. Wij hopen u binnenkort te mogen begroeten!

Johan Luijmes, artistiek leider





Inhoud

Agenda

Concerten, festivals, symposia...

- 4 Alles op een rij
Wat is er wanneer te doen in het Orgelpark?

Mixtuur

Nieuws en achtergronden bij de concerten

- 12 De mythes rond Mozarts Requiem
Studium Chorale brengt Mozarts onafgemaakte dodenmis tot leven
- 16 Via ballingschap naar internationaal succes
Componist Paul Hindemith
- 22 ‘Ik wist niet wat dat was: een vrouw zijn’
C-scope danst WOMAN in het Orgelpark
- 26 Kerstfeest in het Orgelpark: ‘Angel Voices’
Nieuw Amsterdams Kinderkoor zingt Benjamin Britten
- 30 ‘Tijd is zo kostbaar, ik heb er eigenlijk nooit genoeg van’
Anna Mikhailova componeert een opera voor het Orgelpark
- 34 ‘Dit is de aanpak van de toekomst!’
Ensemble Black Pencil kiest voor flexibiliteit
- 38 Geen afleiding per strekkende meter
Componist Peter Adriaans streeft naar een ander soort muziek
- 42 ‘Wij beschouwen het orgel als een synthesizer avant la lettre’
Duo 64-Feet: Iris Eysermans en Marie-Noëlle Bette
- 46 Het orgel als brug tussen traditie en toekomst
Portret van componist Joep Straesser
- 52 Dagboek Orgelpark
Richard Taruskin en antennes op de Orgelparktoren



Kennisprogramma

Wetenschap in het Orgelpark

- 56 Het Nieuwe Barokorgel
De bouw is begonnen!
- 60 Het orgel: een muzikale tijdmachine
Collegereeks voor GastVrienden

Palet

Gemengde berichten van het Orgelpark

- 62 Hoe werkt dat?
‘Mensuren’
- 64 Nieuw in het Orgelpark
Publiekswerkshops
- 66 Wagner-orkest voor kleine ruimtes
Het orkestraal harmonium
- 68 Film: tweemaal Friedrich Wilhelm Murnau
Tartüff en Nosferatu

Lezersservice

Informatie voor Gasten en (Gast)Vrienden

- 70 Het Orgelpark
Een podium met een missie
- 72 Concerten, Muziekweekenden, cursussen...
Hoe duur is een kaartje en waar bestel ik dat?
- 74 Vooruitblik
Het Orgelpark in het najaar van 2015
- 76 Colofon
Adressen, auteurs, fotografen en copyright

Wat is er te doen in het Orgelpark?

Concertprogramma tot en met december 2015

AUGUSTUS

Vrijdag 28 augustus 20.15 uur

€ 12,50/8,00

DANS: IMPROVISATIE

Katie Duck, dans

Jacob Lekkerkerker, orgel

Katie Duck en Jacob Lekkerkerker verzorgen deze week een improvisatieworkshop voor muziek- en dansstudenten in het Orgelpark. In dit concert presenteren ze de resultaten.

Zaterdag 29 augustus

Toegang gratis

UITMARKT: ZATERDAG

Het Orgelpark is ook dit jaar een van de podia van de Uitmarkt. Zie te zijner tijd www.orgelpark.nl voor het volledige programma.

Zaterdag 29 augustus 20.15 uur

Toegang gratis

UITMARKT: FILM TARTÜFF

Organist Joost Langeveld begeleidt de stille film Tartüff uit 1926 van Friedrich Wilhelm Murnau. Het scenario is gebaseerd op het gelijknamige toneelstuk van Molière.

Friedrich Wilhelm Murnau (1888-1931)
- Tartüff

Zondag 30 augustus

Toegang gratis

UITMARKT: ZONDAG

Het Orgelpark is ook dit jaar een van de podia van de Uitmarkt. Zie te zijner tijd www.orgelpark.nl voor het volledige programma.

SEPTEMBER

Zaterdag 12 september 20.15 uur

€ 15,00/9,00

ENSEMBLE & ORGEL: BLACK PENCIL

Black Pencil: Jorge Isaac, blokfluit;

Matthijs Koene, panfluit; Esra

Pehlivanli, altviool; Marko Kassl,

accordeon; Enric Monfort, slagwerk

Jos van der Kooy, orgel

Black Pencil presenteert nieuwe composities en (in vergelijking daarmee) ‘oude muziek’ van Frank Zappa. De composities zijn geschreven in opdracht van het Orgelpark (*), de Society of Swedish Composers (**) en het Fonds Podiumkunsten (***).

Vanessa Lann (1968)
- Arlecchino Unmasked (2014)
Roderik de Man (1941)
- Turbulenza di Protoni (2010)*
Victor Varela (1955)
- High pressure (2013, première)**
Leonard Evers (1985)
- [Nieuw werk] (2015)*
Roderik de Man
- Uit Kaiseiki (2014)***
Deel II
Deel IV

Frank Zappa (1940-1993)
- Montana (1973)
Florian Magnus Maier (1973)
- Click Plan Be (2014)***

Zondag 13 september 14.15 uur

€ 20,00/12,50

KOOR & ORGEL: PIERRE DE LA RUE

Cappella Pratensis

Stratton Bull en Andrew Hallock,

superius

Pieter De Moor en Lior Leibovici,

altus

Olivier Berten en Peter De

Laurentiis, tenor

Lionel Meunier en Pieter Stas,

bassus

Wim Diepenhorst, orgel

Triptiek: de polyfone wereld van Jheronimus Bosch

Als opstapje naar het Jheronimus Bosch-jaar 2016 brengt Cappella Pratensis muziek uit de koorboeken van de Illustre Lieve Vrouwe Broederschap in 's-Hertogenbosch. Bosch was lid van deze vermaarde organisatie. Hij maakte onder meer triptieken voor de Broederschap; componist Pierre de la Rue

componeerde. Dit concert presenteert De la Rue's Missa Cum jocunditate als muzikaal spiegelbeeld van Bosch' triptieken. De vocale muziek wordt afgewisseld met orgel improvisaties in verschillende stijlen door Wim Diepenhorst op het ostinato-thema van de mis.

Wim Diepenhorst (1971)
- Improvisatie
Chant
- Introitus: Salve Sancta Parens
Pierre de la Rue (1450-1518)
- Missa Cum jocunditate: Kyrie en Gloria
Wim Diepenhorst
- Improvisatie
Chant
- Graduale: Benedicta et venerabilis es
- Alleluia: Felix es, sacra virgo Maria
Pierre de la Rue
- Missa Cum jocunditate: Credo
Anonymus
- Motet: Sub tuum presidium
Wim Diepenhorst
- Improvisatie
Pierre de la Rue
- Missa Cum jocunditate: Sanctus en Agnus Dei
Chant
- Communio: Beata viscera
Wim Diepenhorst
- Improvisatie
Jean Mouton (1459-1522)
- Motet: Nesciens mater

**SANDWICH
CONCERT**

Vrijdag 18 september 13.13 uur

€ 15,00/9,00

HOBO & ORGEL

Tjeerd van der Ploeg, orgel

Esther van der Ploeg, hobo

Vader en dochter Van der Ploeg bundelen de krachten in een gevarieerd internationaal programma.



Benjamin Britten (1913-1976)
- Uit 6 Metamorphoses for oboe solo
Pan
Narcissus
Naji Hakim (1955)
- Variationen über 'Wie schön leuchtet der Morgenstern' (hobo en orgel)
Largo
Larghetto
Allegro
Jean-Jacques Grunenwald (1911-1982)
- Sonate pour Orgue
Introduction et thème varié
Fioritures sur une Antienne
Récit en taille
Final
Gaston Litaize (1909-1991)
- Diptyque (hobo en orgel)
Andantino
Scherzo

Zaterdag 19 september 20.15 uur

€ 15,00/9,00

ENSEMBLE & ORGEL: NIEUWE MUZIEK

Slagwerk Den Haag, Ives Ensemble, componisten en organisten van het Koninklijk Conservatorium Den Haag en het Conservatorium van Amsterdam.

Space, Waves & Patterns

Slagwerk Den Haag en het Ives Ensemble gaven compositiestudenten van de conservatoria in Den Haag en Amsterdam opdracht nieuw werk te schrijven voor deze ensembles aangevuld met orgel(s). Docenten Peter Adriaansz en Richard Ayres begeleidden de studenten bij dit avontuur; tevens zal er werk van deze beide componisten klinken.

Zondag 20 september 14.15 uur

€ 12,50/8,00 kinderen t/m 12 jaar € 3,00

FAMILIEVOORSTELLING: MIME & DRAAIORGEL

Toon Kuijpers en Mijke Werkema,

mime, I-Han Fu, percussie

Arnold Marinissen, compositie



Draai, orgel!

Voorstelling voor kinderen vanaf 6 jaar en (groot)ouders. Het mannetje en vrouwtje op een draaiorgel komen 's nachts tot leven en beleven allerlei avonturen met de draai-orgelman.

Voor kinderen vanaf 6 jaar:

DRAAI, ORGEL!

Zondagmiddag 20 september belooft sprookjesachtig te worden: in de voorstelling Draai, orgel! worden de hoofdrollen gespeeld door een orgelman, zijn draaiorgel, het houten mannetje dat op de trommel roffelt en het houten vrouwtje dat de bel slaat. Regisseur Ria Marks: 'Voor de orgelman is het draaiorgel zijn leven, maar het mannetje en het vrouwtje hebben er op een dag genoeg van. Elke dag hetzelfde, trommeltje roffelen, belletje slaan, trommeltje roffelen, belletje slaan. Als de nacht valt en de orgelman gaat slapen, komen het mannetje en vrouwtje tot leven, een heel ander leven dan overdag...'

De voorstelling is speciaal voor kinderen vanaf 6 jaar gemaakt, en biedt behalve veel plezier ook dromerige momenten, dwarsigheid en humor. Natuurlijk mogen de kinderen ook áchter het grote draaiorgel van het Orgelpark kijken!

Woensdag 23 september 20.15 uur

€ 12,50/8,00

I/O: PUBLIEKSWORKSHOP

Workshop A: Deconstructing an organ

Thanasis Deligiannis, componist

en uitvoerder

Kaja Draksler, componist en pianist

George Dumitriu, componist,

gitarist en live elektronica

Kieran Klaassen, live elektronica

en sound designer

Roelof Pothuis, scenograaf

Gast: Hans Fidom, researcher en

orgeldeskundige



Ensemble I/O ontwikkelt in een aantal interactieve workshops een performance. Het concept van deze workshops is het publiek inspraak te geven in de vormgeving van een concert in april 2016. In de eerste van deze workshops, die voor een beperkt publiek toegankelijk zijn, vertelt Hans Fidom hoe een orgel werkt. Aansluitend geven de leden van I/O een kort concert en presenteren ze een aantal interactieve games waarbij het publiek van harte wordt uitgenodigd te participeren. Op bladzijde 64 meer over dit project.

**SANDWICH
CONCERT**

Vrijdag 25 september 13.13 uur

€ 15,00/9,00

SOPRAAN & ORGEL: PAUL HINDEMITH

Paolo Tarizzo, orgel

Ilaria Zuccaro, sopraan

Muziek van Paul Hindemith voor orgelsolo en orgel en sopraan; met videobeelden. Zie ook het artikel over Paul Hindemith op bladzijde 16.

Sound and Light #1
- Ideoque, quod nascetur ex te sanctum
vocabitur Filius Dei
Paul Hindemith (1895-1963)
- Sonate für Orgel I
Mäßig schnell
Sehr langsam
Phantasie
Ruhig bewegt
Sound and Light #2
Georg Friedrich Händel (1685-1759)
- Verdi prati
Paul Hindemith
- Sonate für Orgel II
Fuga
Sound and Light #3
Paul Hindemith
- Ranae ad solem
- Gesang (tekst: Novalis)
- Sonate für Orgel III
So wünsch ich ihr
Sound and Light #4



Georg Friedrich Händel
- Per te lasciai la luce
Paul Hindemith
- Symphonic Metamorphosis
Sound and Light #5
- Ideoque, quod nascetur ex te sanctum
vocabitur Filius Dei

WOLFGANG AMADEUS MOZART

Zaterdag 26 september 20.15 uur
€ 15,00/9,00
MOZART: ORGEL & FORTEPIANO
Michel Bouvard, orgel
Yasuko Bouvard, orgel en fortepiano

In twee concerten besteden we aandacht aan het werk van Mozart. Organist Michel Bouvard, titularis van de Saint-Sernin in Toulouse, speelt afwisselend en samen met zijn partner Yasuko.

Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791)
- [Fantasieën van Mozart en Haydn] (pianoforte)
- Divertimento (quatre mains, orgel)
- Fantasie (K 594)
- Fantasie (K 608)

Zondag 27 september 14.15 uur
€ 20,00/12,50
MOZART: REQUIEM
Studium Chorale o.l.v. Hans Leenders
Claudia Couwenbergh, sopraan
Regula Boeninger, mezzosopraan
Rudmer de Vries, tenor
David Greco, bariton
Marcel Verheggen, orgel

Het tweeluik rond Wolfgang Amadeus Mozart wordt vanmiddag besloten met het beroemde Requiem in de versie voor koor, solisten en orgel; zie ook het artikel over het Requiem op bladzijde 12. Daaraan voorafgaand hoort u de klaagzang voor orgel van Franz Liszt.



Franz Liszt (1811-1886)
- Variationen über 'Weinen, Klagen, Sorgen, Zagen'
Wolfgang Amadeus Mozart (1756-1791)
- Requiem
Introitus
Kyrie eleison
Sequentia
Dies irae
Tuba mirum
Rex tremendae
Recordare
Confutatis
Lacrimosa
Offertorium
Domine Jesu
Hostias
Sanctus
Sanctus
Benedictus
Agnus Dei
Communio
Lux aeterna

OKTOBER

FESTIVAL MIN OF MEER MINIMAL

SANDWICH CONCERT

Vrijdag 2 oktober 13.13 uur
€ 15,00/9,00
MINIMAL MUSIC VOOR ORGEL
Matthias Havinga, orgel

Festival Min of meer Minimal
Dit jaar openen we ons Festival Min of meer Minimal met muziek uit de Baltische staten.

Arvo Pärt (1935)
- Trivium (1976)
- Mein Weg hat Gipfel und Wellentäler (1989)
Peteris Vasks (1946)
- Viatore (De Reiziger, 2002)
Vidmantas Bartulis (1954)
- Mēnulis šviesa (Maanlicht, 2001)



Frans Geysen (1936)
- Twee-delingen (1999)
Jan Welmers (1937)
- Litanie (1988)

Vrijdag 2 oktober 20.15 uur
€ 15,00/9,00
PIANO & STRIJKORKEST: ADAMS
Ralph van Raat, piano
Nederlands Jeugd Strijk Orkest o.l.v. Carel den Hertog

Festival Min of meer Minimal
John Adams behoort tot de grootste Amerikaanse componisten op het gebied van de repetitieve muziek; zijn invloed op jongere generaties componisten is nauwelijks te overschatten. Pianist Ralph van Raat geldt wereldwijd als een van de belangrijkste Adams-specialisten.

John Adams (1947)
- China Gates
Takashi Yoshimatsu (1953)
- Threnody
John Adams (1947)
- Uit Shaker Loops
Deel I
- Phrygian Gates

Zaterdag 3 oktober 20.15 uur
€ 15,00/9,00
HARPDUO: ADAMS
Ernestine Stoop en Astrid Haring, harp

Minimal music die oorspronkelijk voor toetsinstrumenten geschreven is, kan prima ook op harp gespeeld worden. U hoort enkele klassiekers uit het minimal music repertoire.

Philip Glass (1937)
- Dance nr. 2 (twee harpen, met film)
Steve Reich (1936)
- Nagoya Marimba's (twee harpen)
John Adams (1947)
- China Gates (twee harpen)
Arnold Marinissen (1966)
- [Nieuw werk voor harp en tape]



Zondag 4 oktober 14.15 uur
€ 15,00/9,00
CANTO OSTINATO: ORGEL & MARIMBA'S
Aart Bergwerff, orgel
Peter Elbertse en Esther Doornink, marimba

In het Festival Min of meer Minimal kan Simeon ten Holts *Canto Ostinato* niet ontbreken. Ditmaal hoort u een versie voor orgel en twee marimba's.

Simeon ten Holt (1923-2012)
- Canto ostinato

SANDWICH CONCERT

Vrijdag 9 oktober 13.13 uur
€ 15,00/9,00
BLOKFLUIT & ORGEL: IMPROVISATIE
Jacques van Oortmerssen, orgel
Erik Bosgraaf, blokfluit
Organist Jacques van Oortmerssen gaat een muzikaal avontuur aan met blokfluitist Erik Bosgraaf: het programma van vanmiddag bestaat geheel uit improvisaties.

Zaterdag 10 oktober 14.15 uur
Toegang gratis
COLLOQUIUM: MUZIEK EN ESTHETIEK ROND 1900
Klaas Hoek, lezing, harmonium, orgel

Na - en als gevolg van - de Eerste Wereldoorlog is niet alleen de cultuur van het Westen drastisch veranderd: ook allerlei tot dan toe vanzelfsprekend geachte kennis ging verloren. In zijn promotie-onderzoek naar de manier waarop het zogenaamde 'zuigwindharmonium' het best kan worden bespeeld, trof Klaas Hoek een enorme hoeveelheid bronnen aan over de muziekesthetiek van de late 19de eeuw. Vanmiddag geeft hij een overzicht, dat hij aanvult en illustreert met veel muziek. Daarbij bespeelt hij niet alleen zelf meegebrachte zuigwindharmoniums, maar ook het Sauer-orgel. Een spannende



middag, al was het alleen maar omdat ideeën die wij vandaag als vanzelfsprekend zien opeens in een heel ander daglicht komen te staan. Zoals ideeën over tempo, ritmiek en melodievorming. De voertaal van dit colloquium is Nederlands; er zal veel ruimte en gelegenheid zijn voor discussie.

Zondag 11 oktober 14.15 uur
€ 20,00/12,50
KOOR & ORGEL: FAURÉ EN CASTAGNET
Laurenscantorij o.l.v. Wiecher Mandemaker
Hayo Boerema en Geerten Liefting, orgel

De Laurenscantorij, die al enige jaren regelmatig optreedt in het Orgelpark, zingt vanmiddag onder meer het onvergetelijke *Requiem* van Fauré; de orkestpartij klinkt in een bewerking voor orgel.

Yves Castagnet (1964)
- Messe Salve Regina (2007)
Kyrie
Gloria
Sanctus
Agnus Dei

PAUZE
Gabriel Fauré (1845-1924)
- Requiem
Introitus en Kyrie
Offertorium
Sanctus
Pie Jesu
Agnus Dei en Lux Aeterna
Libera Me
In Paradisum

SANDWICH CONCERT

Vrijdag 16 oktober 13.13 uur
€ 15,00/9,00
ORGEL & VIDEO: A CONTRE-COURANTS
Lise Bruyneel, video
Cindy Castillo, orgel

Lise Bruyneel ontwikkelde met Cindy



Castillo het programma A contre-courants, waarin video en muziek elkaar aanvullen.

Jehan Alain (1911-1940)
- Le jardin suspendu
Michael Praetorius (1571-1621)
- An Wasserflüssen Babylon
Johann Pachelbel (1653-1706)
- An Wasserflüssen Babylon
Georg Muffat (1653-1704)
- Passacaglia
Arvo Pärt (1935)
- Pari Intervallo
Johann Sebastian Bach (1685-1750)
- An Wasserflüssen Babylon (BWV 653b)
Johann Pachelbel
- An Wasserflüssen Babylon
Jehan Alain
- Le jardin suspendu

Zaterdag 17 oktober 20.15 uur
€ 15,00/9,00
NIEUWE MUZIEK: FÊTE GALANTE
Leerlingen van het Koninklijk Conservatorium Den Haag
Componist Gilius van Bergeijk begeleidde zijn leerlingen bij de voorbereiding van hun concert vanavond. Ze gaven het programma de titel Fête galante; een bonte avond met nieuwe muziek voor alle instrumenten van het Orgelpark.

SANDWICH CONCERT

Vrijdag 23 oktober 13.13 uur
€ 15,00/9,00
SUID-AFRIKAANSE ORRELMUSIEK
Gerrit Jordaan, orgel
De Zuid-Afrikaanse organist en componist Gerrit Jordaan geeft een overzicht van muziek uit zijn geboorteland. Ter toelichting schreef hij ons: 'Die titel van die eerste stuk is 'n aanhaling uit Gen. 2 en verwys na die skepping, sondeval en versoening van die mens. Tradisionele Suid-Afrikaanse melodieë word met twee kersmelodieë gekombineer in die twee koraalvoorspele. *Nkosi* is 'n koraalvoorspel op die Suid-Afrikaanse



volkslied. In hierdie seleksie uit die groots-kaalse Afrika Hymni van Grové, word die mistiek en energieke danse van Afrika verklank. Die Mayibuye Suite handel oor hunkering van 'n uitgewekene, terug na Afrika met herinneringe van township jazz en disco musiek.'

- Bongani Ndodana-Breen (1975)
- But there went up a mist from the earth watering the face of the ground...
- Gerrit Jordaan (1964)
- In dulci jubilo
 - Es ist ein Ros' entsprungen
- Henk Temmingh (1939)
- Nkosi
- Stefans Grové (1922-2014)
- Uit 3 Afrika Hymni
 - Kringdans om die Offervlam (Uit Afrika Hymnus III)
 - Afrika Madonna (Uit Afrika Hymnus II)
 - Nagritus (Uit Afrika Hymnus I)
- Surendran Reddy (1962-2010)
- Uit Mayibuye Suite
 - An African Hymn
 - Toccata

Zondag 25 oktober 11.30 uur

€ 15,00/9,00

PIANOCONCERTEN BEETHOVEN
Frédéric Champion, Simon Peguiron, Pieter-Jelle de Boer, Els Biesemans, Benjamin Righetti: orgel en piano

Vanwege het succes van vorig jaar programmeren we opnieuw alle pianoconcerten van Ludwig van Beethoven. Ze worden in twee sessies uitgevoerd door vijf dubbeltalenten op piano en orgel. U hoort de orkestpartij op orgel.

PIANOCONCERT 1, 2, 3

- Ludwig van Beethoven (1770-1827)
- Concert 1, in C grote terts
 - Allegro con brio
 - Largo
 - Rondo (allegro)

- Concert 2, in Bes grote terts
 - Allegro con brio
 - Adagio
 - Rondo (molto allegro)
- Concert 3, in c kleine terts
 - Allegro con brio
 - Largo
 - Rondo (allegro)

Zondag 25 oktober 15.00 uur

€ 15,00/9,00

PIANOCONCERTEN BEETHOVEN
Frédéric Champion, Simon Peguiron, Pieter-Jelle de Boer, Els Biesemans, Benjamin Righetti: orgel en piano

Vanwege het succes van vorig jaar programmeren we opnieuw alle pianoconcerten van Ludwig van Beethoven. Ze worden in twee sessies uitgevoerd door vijf dubbeltalenten op piano en orgel. U hoort de orkestpartij op orgel.

PIANOCONCERT 4, 5

Ludwig van Beethoven (1770-1827)

- Concert 4, in G grote terts
 - Allegro moderato
 - Andante con moto
 - Rondo (vivace)
- Concert 5, in Es grote terts
 - Allegro
 - Adagio un poco moto
 - Rondo (allegro ma non troppo)



Vrijdag 30 oktober 13.13 uur

€ 15,00/9,00

DUO ORGEL & PIANO: PREMIÈRE
Jolanda Zwoferink, orgel
Henco de Berg, piano

In dit Frans getinte programma hoort u de première van de *Suite pour orgue et piano* van Henco de Berg. De componist improviseert daarnaast op de piano. Het concert wordt besloten met een grote Regerfantasie.

- Henco de Berg (1967)
- Suite pour orgue et piano (première)
 - I Fantaisie
 - II Intermède en deux mouvements
 - III Final rhapsodique
- Olivier Messiaen (1908-1992)
- Uit Huit Préludes
 - Plainte Calme (piano)
 - Offrande au Saint Sacrement (orgel)
- Henco de Berg
- Improvisation (piano)
- Max Reger (1873-1916)
- Phantasie über den Choral Straf' mich nicht in deinem Zorn (orgel)

Zaterdag 31 oktober 20.15 uur

€ 15,00/9,00

ORGEL, (FORTE)PIANO, ERARD & KOTO
Dante Boon, Erard-vleugel en orgel
Anna Mikhailova, koto en orgel
Keiko Shichijo, fortepiano en orgel
Samuel Vriezen, piano en orgel

Twee jaar geleden schreef Samuel Vriezen *Crawling* voor vier orgels. Dit stuk wordt vandaag hernomen en het programma wordt uitgebreid met een compositie van elk van de spelers voor piano's en koto (Japanse citer).

- Michael Winter (1980)
- Necklaces (2014, piano en koto)
- Samuel Vriezen (1973)
- Nieuw werk (2015, fortepiano en koto)
- [Traditioneel]
- Credo / Rokudan (koto en stemmen)
- Carl Philipp Emanuel Bach (1714-1788)
- Empfindungen: Fantasie für Klavier, in fis kleine terts (fortepiano)
- Dante Boon (1973)
- 3x (careful rests) (2014, Erard en koto)
- PAUZE
- Samuel Vriezen (1973)
- Crawling for organs (2010-2011, vier orgels)



NOVEMBER



Vrijdag 6 november 13.13 uur

€ 15,00/9,00

FILM: NOSFERATU
Studenten van de Musikhochschule uit Saarbrücken met Jörg Abbing

Met veel plezier nodigden we opnieuw improvisator Jörg Abbing uit om met zijn studenten de stille film Nosferatu (1922) te begeleiden. Het belooft spectaculair te worden: de studenten improviseren niet alleen samen, maar bespelen daarbij bovendien allerlei instrumenten op verschillende plaatsen in de zaal.

- Friedrich Wilhelm Murnau (1888-1931)
- Nosferatu

Zaterdag 7 november 20.15 uur

€ 15,00/9,00

ORGEL, PIANO & ELEKTRONICA: HÄNDEL
Loïc Mallié, piano
Jacob Lekkerkerker, orgel en elektronica
Daria van den Bercken, piano

Organist Jacob Lekkerkerker maakt furore met concerten waarin muzikale werelden versmelten en het orgel wordt gecombineerd met elektronica. Vanavond kraakt hij in een programma getiteld Hacking Händel de noten van Georg Friedrich Händel. Hij doet dat samen met zijn leermeester, de Franse meesterimprovisator Loïc Mallié, in een reeks improvisaties voor orgel, piano en elektronica. Pianiste Daria van den Bercken baarde in 2013 opzien met haar cd Händel at the piano en zal bij dit concert Händels eigen noten voor haar rekening nemen.



Vrijdag 13 november 13.13 uur

€ 15,00/9,00

ORGEL & PIANO: VONDELPARKSUITE
Bert Mooiman, orgel en piano

- Bert Mooiman presenteert een programma met een hoofdrol voor de *Vondelparksuite* die Wijnand van Klaveren schreef in opdracht van het Orgelpark.
- Julius Röntgen (1855-1932)
- [Keuze uit korte pianowerken]
- Wijnand van Klaveren (1975)
- Vondelparksuite (première)
- Anton Heiller (1923-1979)
- Tanz-Toccata
- Erwin Schulhoff (1894-1942)
- 5 Études de Jazz
- Frederico Busoni (1866-1924)
- Toccata

Zaterdag 14 november 20.15 uur

€ 15,00/9,00

DANS & ORGEL: WOMAN
Aurélie Cayla en Yvan Dubrieul, dans
Geerten van de Wetering, orgel
Cora Bos-Kroeze, choreografie

Het programma WOMAN is een zoektocht naar de kracht, intuïtie, fragiliteit, geborgenheid, speelsheid, uitdagendheid en wijsheid van de vrouw. Muziek van onder anderen Ligeti, Messiaen en Alain.

Zondag 15 november 14.15 uur

€ 20,00/12,50

KOOR, ORGEL & ENSEMBLE: JOEP STRAESSER
Monteverdi Kamerkoor Utrecht en instrumentaal ensemble o.l.v. Wilko Brouwers
Piet van der Steen, orgel

Het Monteverdi kamerkoor en organist Van der Steen brengen een hommage aan de elf jaar geleden overleden Nederlandse componist Joep Straesser. Op het programma onder meer muziek waarin Straesser op zijn beurt een hommage brengt aan Max Reger.



Zie ook het artikel over Joep Straesser op bladzijde 46.

- Joep Straesser (1934-2004)
- Permanent wave: hommage to Max Reger, fantasia and fugue on an original theme (1985, orgel)
 - Duo piccolo (1995, harp en fluit)
 - O somma luce (1998, koor en orgel)
- PAUZE
- Joep Straesser
- Quattro canzone (2000-2001, sopraan, gemengd koor, fluit, trombone en harp)
- Max Reger (1873-1916)
- Variationen und Fuge über ein Original-thema, in fis kleine terts (orgel)



Vrijdag 20 november 13.13 uur

€ 15,00/9,00

ORGEL & ELEKTRONICA: SOUNDSCAPES
John Terwal, orgel
Arno Peeters, elektronica
Een fascinerend programma met soundscapes, composities en improvisaties.

- Arno Peeters
- Words with the Shaman (elektronica)
- John Terwal en Arno Peeters
- Repeating the repeating (kistorgel en samples)
 - Three of a Kind
 - 'Mnsch bwn dn S"nd Grss' (2015, première)

Zaterdag 21 november 19.30 uur

€ 15,00/9,00

ANNA MIKHAILOVA: OPERAPROJECT
De Russische componist Anna Mikhailova werkt aan een groot operaproject rond het situationisme, de beweging die gezien wordt als een van de wegbereiders van de revolutie van 1968 in Parijs. Vanavond hoort u delen uit deze opera in een bezetting voor onder meer zes stemmen, zeven orgels en acht saxofoons. Aan de uitvoering werken



12

onder anderen mee: Fanny Alofs, Steven van Gils, Arnout Lems, Joost Geevers, Tiemo Wang, Samuel Vriezen, Merlijn Runia, Ana Naqe, Venjamin Kazachenko, Yedo Gibson, Renato Ferreira en het Keuriskwartet. Zie ook het interview met Anna Mikhailova op bladzijde 30.

SANDWICH CONCERT

Vrijdag 27 november 13.13 uur

€ 15,00/9,00
ORGELSOLO: MASTERSTUDENTEN-CONCERT
Studenten van Nederlandse conservatoria, orgel
Het Orgelpark vraagt docenten van verschillende Nederlandse conservatoria masterstudenten af te vaardigen voor dit SandwichConcert. Zie te zijner tijd www.orgelpark.nl voor het volledige programma.

Zaterdag 28 november 20.15 uur

€ 15,00/9,00
ORGEL, ENSEMBLE & ELEKTRONICA
Robert van Heumen, elektronica; Jacob Lekkerkerker, orgel en gitaarpedalen; Anne La Berge, fluit en live-elektronica; Miriam Overlach, harp; Nienke Rooijakkers, dramaturgie

Componist en laptopmuzikant Robert van Heumen is vaste gast in het Orgelpark. Deze keer presenteert hij met zijn collega's een programma dat vrijwel geheel uit nieuw werk bestaat.

Robert van Heumen (1968)
- Spill (harp en live elektronica)
- Untitled for Anne (fluit en live elektronica)
Robert van Heumen (muziek), Nienke Rooijakkers (dramaturgie)
- [Een theatrale compositie voor The Busy Drone, het Sauer-orgel en laptop] (geschreven in opdracht van het Orgelpark)
Anne La Berge (1955)
- [Nieuw werk voor orgels, harp, fluit met elektronica en laptop]



62

Jacob Lekkerkerker (1975)
- [Compositie voor orgel en gitaarpedalen]
Zondag 29 november 14.15 uur
€ 20,00/12,50
KOOR & ORGEL: BALTISCHE ZIELEN
Vocaal ensemble Exicon
Jos van der Kooy, orgel
Vocaal ensemble Exicon presenteert een programma gerelateerd aan de bestseller van Jan Brokken: 'Baltische zielen'.

Paul Siefert (1586-1666, Polen)
- Singet ein neues Lied dem Herren
Jan Pieterszoon Sweelinck (1562-1621)
- Fantasia Cromatica
Johann Wanning (1537-1603, Polen)
- Ascendo ad patrem
Rudolf Tobias (1873-1918, Estland)
- Koraalvoorspel
- Singt dem Herrn ein neues Lied
Urmās Sisask (1960, Estland)
- Uit Esti-missa (koor en orgel)
Sanctus
Agnus Dei

Vytautas Miskinis (1954, Litouwen)
- Adventsantifoon
Arvo Pärt (1935, Estland)
- Annum per Annum (orgel)
- Cantate Domino
PAUZE
Morton Feldman (1926-1987)
- Rothko-chapel (koor, viola, celesta en slagwerk)
- Principal Sound
Veljo Tormis (1930, Estland)
- Sūgismaastikud (Autumn Landscapes)

DECEMBER

Woensdag 2 december 20.15 uur

€ 12,50/8,00
I/O: PUBLIEKSWORKSHOP
Workshop B: Rearranging history
Thanasis Deligiannis, componist en uitvoerder
Kaja Draksler, componist en pianist
George Dumitriu, componist, gitarist en live elektronica



26

Kieran Klaassen, live elektronica en sound designer
Roelof Pothuis, scenograaf
Gasten: Hans Fidom, researcher en Jacob Lekkerkerker, improvisator
Ensemble I/O ontwikkelt in een aantal interactieve workshops een performance. Het concept van deze workshops is het publiek inspraak te geven in de vormgeving van een concert in april 2016. Deze tweede workshop is gewijd aan de geschiedenis van het orgel. Het ensemble nodigt het publiek uit om mee te kijken naar de context waarin het orgel zich ontwikkelde. Hans Fidom en improvisator Jacob Lekkerkerker onderzoeken naar aanleiding van hetgeen ter tafel komt nieuwe wegen om de geschiedenis van het orgel te vertellen. Op bladzijde 64 meer over dit project.

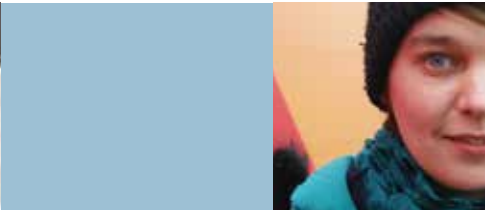
SANDWICH CONCERT

Vrijdag 4 december 13.13 uur

€ 15,00/9,00
ORGELDUO 64-FEET
Iris Eysermans en Marie-Noëlle Bette, orgel

Het Belgische duo 64-feet was te gast bij het productieplatform ChampdAction voor nieuwe muziek. Het resultaat was de cd Miniatures; organisten Iris Eysermans en Marie-Noëlle Bette verbinden daarop oud en nieuw met elkaar. Ze verzorgen vanmiddag een live uitvoering van de muziek op deze cd. Zie ook het interview met Eysermans en Bette op bladzijde 42.

Buxheimer Orgelbuch (1460-1470)
- Redeuntes
Ann Eysermans (1980)
- Uit P-Miniatures
Nr. 2, 3, 5, 7, 8
Buxheimer Orgelbuch
- Jacobus Vileti
Joris Verdin (1952)
- Codex sopra lafafari
Robertsbridge Codex (1360)
- Estampie in a



30

György Kurtag (1926)
- Uit Játékok
Flowers we are, frail flowers... (1a)
Apocryphal hymn
Temptavit Deus Abraham
Versetto: Temptavit Deus Abraham
Versetto: Consurrexit Cain adversus fratrem suum...
Versetto: Dixit Dominus ad Noe: finis universe carnis venit
Flowers we are, frail flowers... (1b)
Robertsbridge Codex
- Estampie
Wannes Vanderhoeven (1971)
- Alba II
Buxheimer Orgelbuch
- Praeambulum
- Wunschlichen schön
Ann Eysermans
- Uit 7 little pieces for two organ players
Nr. 1
Joris Verdin
- Tres pequeñas piezas para órgano a quatre mano (sobre el proverbio flamenco; después de la lluvia vien el sol)
Falsa
Zambomba
Gayta con Batalla

SANDWICH CONCERT

Vrijdag 11 december 13.13 uur

€ 15,00/9,00
ENSEMBLE ELLENIAH: BALTISCHE MUZIEK
Ensemble Elleniah: Martine Bauhuis, fluit; Marije Toenink, cello; Līga Vilmane, klavecimbel, orgel; Liene Urlovskā, video
Vanmiddag maken we kennis met Baltische muziek gecomponeerd in de 20ste en 21ste eeuw. Kunstenares Liene Urlovskā ondersteunt de muziek met video-animatie. Urlovskā over het programma: 'De muziek inspireerde mij tot het creëren van zes kleurrijke, levendige video's. De video's zijn vrij abstract, zonder duidelijk beeld, waardoor een ieder in het publiek ruimte



12

kan geven aan zijn of haar eigen gedachten, reflecties of verhalen.'
Juris Karlsons (1948)
- Uvertoure (fluit, cello en klavecimbel)
Maija Einfelde (1939)
- Ave Maria (orgel)
Galina Grigorjeva (1962)
- Molitva (cello en orgel)
Peteris Vasks (1946)
- Landscape with birds (fluit)
Vidmanto Bartulio (1954)
- Menulio sviesa (orgel)
Rihards Dubra (1964)
- Divertisment (fluit, cello en klavecimbel)

Zaterdag 12 december 20.15 uur

€ 15,00/9,00
SET AGLOW: MODULAR ORGAN AUGMENTATIONS
Claudio Puntin, klarinet, orgels, elektronica, percussie
Martyn Heyne, gitaar, orgels, elektronica
Puntin en Heyne betoveren op de grens van jazz en hedendaagse muziek met geluidslandschappen en bovenaardse klanken. Ze bespelen een keur aan instrumenten in een programma met eigen composities en improvisaties.

Zondag 13 december 14.15 uur

€ 20,00/12,50
KERST: A CEREMONY OF CAROLS
Nieuw Amsterdams Kinderkoor o.l.v. Eline Welle
Matthias Havinga, orgel en piano
Miriam Overlach, harp
Traditiegetrouw programmeert het Orgelpark rond Kerst *A Ceremony of Carols* van Benjamin Britten. Het programma wordt gecompoteerd door Engelse en Franse kerstmuziek uit de 20ste eeuw.

Francis Poulenc (1899-1963)
- Litanies à la vierge noire
Claude Debussy (1862-1918)
- Noël des enfants qui n'ont plus de maison



34

Benjamin Britten (1913-1976)
- A Ceremony of Carols

Zondag 13 december 17.00 uur

€ 20,00/12,50
KERST: A CEREMONY OF CAROLS
Nieuw Amsterdams Kinderkoor o.l.v. Eline Welle
Matthias Havinga, orgel en piano
Miriam Overlach, harp
Traditiegetrouw programmeert het Orgelpark rond Kerst *A Ceremony of Carols* van Benjamin Britten. Het programma wordt gecompoteerd door Engelse en Franse kerstmuziek uit de 20ste eeuw.

Francis Poulenc (1899-1963)
- Litanies à la vierge noire
Claude Debussy (1862-1918)
- Noël des enfants qui n'ont plus de maison
Benjamin Britten (1913-1976)
- A Ceremony of Carols

Vrijdag 18 december 20.15 uur

€ 15,00/9,00
OLIVIER MESSIAEN: LA NATIVITÉ DU SEIGNEUR
Berry van Berkum, orgel

Olivier Messiaen (1908-1992)
- La Nativité du Seigneur
La vierge et l'enfant
Les bergers
Desseins éternels
Le verbe
Les Enfants de Dieu
Les Anges
Jésus accepte la souffrance
Les mages
Dieu parmi nous

Studium Chorale

brengt Mozarts onafgemaakte dodenmis tot leven

'Het orgel is mijn ogen en oren de koning van alle instrumenten,' zou Wolfgang Amadeus Mozart in een brief aan zijn vader Leopold geschreven hebben. Al weet je het met Mozart nooit helemaal zeker. Vooral over het *Requiem*, Mozarts laatste en onafgemaakte werk, zijn in de loop van de tijd vele verhalen de ronde gaan doen. Studium Chorale voert het beroemde werk op 27 september uit in het Orgelpark. Om alvast in de stemming te komen, duikt *Timbres* de geschiedenis in om de mythes rondom Mozart uit te pluizen.

Het woord wonderkind is vandaag de dag bijna synoniem voor Mozart. Dit muzikale genie, geboren in 1756 in Salzburg, componeerde zijn eerste stukken al op vijfjarige leeftijd. Mozart had ook uitzonderlijk veel aanleg voor het bespelen van instrumenten. Op zijn zevende voegde hij het orgel toe aan zijn lijstje. 'Hij duwde de kruk weg en begon staande te improviseren, alsof hij al maanden had geoefend,' schreef vader Leopold.

Mysterieus

Mozart staat niet alleen bekend als wonderkind en muzikaal genie, maar ook als een vrouwenversierder, een alcoholist en een geldverkwister die uiteindelijk begraven werd in een armengraf. Van alle

verhalen die verzonnen zijn over Mozart, zijn de mythes rondom het *Requiem* nog wel het meest mysterieus.

Het mysterie neemt zijn aanvang in de zomer van 1791. Een in het grijs geklede boodschapper zou met een niet ondertekende brief in zijn hand aan Mozarts deur geklopt hebben. De brief bevatte de bestelling voor een dodenmis. Voor wie of wat was niet duidelijk. Mozart ging akkoord en begon met het componeren van het *Requiem*, weliswaar vertraagd door zijn werk aan de opera's *La Clemenza di Tito* en *Die Zauberflöte*.

Gezondheid

Het ging al slecht met Mozarts gezondheid, maar tijdens het schrijfproces vertoonde hij meer en meer tekenen van uitputting, depressie en waanideeën. Op 5 december 1791 stierf hij, 35 jaar oud. Hij had het *Requiem* nog niet voltooid.

Mozarts vroegtijdige dood heeft voor een groot deel bijgedragen

William James Grant (1829-1866): Mozart componeert zijn Requiem



aan het mysterie rondom het *Requiem*. Wie was de opdrachtgever? Waarom wilde hij een *Requiem*? En was Mozart echt een natuurlijke dood gestorven?

Voor journalisten en schrijvers vormde de symboliek van het Requiem een geschenk uit de hemel. Op je sterfbed een dodenmis schrijven en vervolgens zelf overlijden! Vroege biografen stelden dat Mozart de mysterieuze opdrachtgever aanzag voor de dood. Met het idee dat de dood hem op de hielen zat, werkte hij koortsachtig aan het *Requiem*. Hij was ervan overtuigd dat hij de dodenmis voor zichzelf schreef. We zien dat beeld ook terug in de succesvolle film *Amadeus* uit 1984. De dood, verhuuld in een donker gewaad, klopt in *Amadeus* letterlijk aan Mozarts deur.

Complottheorieën

Zoals bij menig jonggestorven artiest werden er ook na Mozarts dood al snel ingewikkelde complottheorieën bedacht. Zou hij vermoord

zijn? En had de Italiaanse componist Antonio Salieri daar iets mee te maken?

Het vermoeden van vergiftiging was zo vreemd nog niet, want Mozart zelf had een dergelijke zorg al eerder eens geuit tegenover zijn vrouw Constanze. Aanvankelijk vertelde hij haar met hoeveel plezier hij aan het *Requiem* werkte, dat hij zag als zijn 'meesterwerk' en zijn 'zwanenzang'. Later zag Constanze hoe het *Requiem* alle energie uit haar man zoog en hem als een noodlot boven het hoofd hing. Mozart had het vermoeden dat iemand hem het langzaam werkende Italiaanse gif 'acqua toffana' had toegediend. Hij wees de raadselachtige opdrachtgever van het *Requiem* aan als de dader.

Graf von Walsegg

Waarschijnlijk werden deze paranoïde gedachten veroorzaakt door Mozarts zwakke fysieke staat. Want uiteindelijk bleek de opdrachtgever gewoon een mens van vlees en bloed. De 'Anonym', zoals

Auteur

Bente Schreurs studeert Taal & Communicatie aan de Universiteit van Amsterdam.

Constanze de opdrachtgever noemde, was in werkelijkheid de excentrieke Oostenrijkse graaf Franz von Walsegg. Zijn 20-jarige vrouw Anna was in februari 1791 gestorven en als muziekliefhebber wilde hij graag een requiem van Mozart hebben zónder dat bekend mocht worden dat Mozart de auteur was.

De mythe wil dat het Von Walseggs plan was de wereld te laten geloven dat hij het *Requiem* zelf geschreven had; een andere lezing van de geschiedenis zegt dat hij het gewoon aardig vond zijn publiek te laten raden naar de componisten van de muziek die hij op zijn kasteelconcerten liet uitvoeren, en dáárom niet wilde dat men van tevoren wist dat Mozart de componist was. Zeker is in ieder geval dat hij Mozart een aanzienlijk bedrag als voorschot gaf. Uit angst dat ze de rest niet zou ontvangen, zorgde Constanze ervoor dat de muziek na Mozarts dood alsnog voltooid werd. Mozarts oud-leerling Franz Xaver Süssmayr was er al na drie maanden mee klaar; hij bracht het *Requiem* uit onder de naam van zijn leermeester.

Süssmayr

Hoe was de jonge Süssmayr in staat het meesterwerk van zijn leraar af te maken? Mozart had immers slechts één van de veertien onderdelen volledig voltooid. Hij had echter van veel stukken een begin gemaakt. Omdat Süssmayr in Mozarts laatste jaren nauw met hem samenwerkte en met hem over het *Requiem* sprak, was hij waarschijnlijk goed op de hoogte van Mozarts bedoelingen. Süssmayr schreef alle noten van de laatste drie delen: het *Sanctus*, het *Benedictus* en het *Agnus Dei*.



Constanze

Religieuze muziek

Het is bijzonder is dat Mozart een dergelijke religieuze opdracht aannam. Mozart was veel minder religieus dan de meeste achttiende-euwers. Hoewel hij gelovig opgevoed was, was hij kritisch tegenover de kerk. Al tijdens een van zijn eerste reizen naar Italië sprak hij vol satire over de Paus en priesters. Op latere leeftijd ging hij nog amper naar de kerk. Hij was bovendien een actief lid van de vrijmetselarij, een besloten gemeenschap die gericht was op broederschap en saamhorigheid en die door de kerk was verboden. Voor Mozart zelf had het *Requiem* geen inherente geloofsbetekenis. Het was voor hem eerder een manier om zich muzikaal en dramatisch te uiten. Dat neemt niet weg dat het stuk voor vele gelovigen een bron van grandioos genot vormt. En of het nu gaat om de aanzwellende noten in het *Lacrimosa* of de solo in het *Lux Aeterna*, Mozart beheerste het liturgische repertoire tot in de finesses.

Eén van de vele afbeeldingen van Mozart in de tijd dat hij aan het Requiem werkte, luisterend naar enkele musici bij hem thuis; achter zijn zetel Constanze

Bewerking

Op een paar solopartijen in zijn kerksonates na heeft Mozart geen enkel orgelwerk nagelaten; ook de bekende orgelfantasieën zijn door Mozart oorspronkelijk voor orgeltjes in uurwerken gecomponeerd – niet voor ‘echte’ orgels. In opdracht van het Orgelpark heeft organist Marcel Verheggen de orkestpartij van het *Requiem* opnieuw geïnstrumenteerd voor het Sauer-orgel.

Vervolgens is het de uitdaging voor de dirigent, in dit geval Hans Leenders, om een muzikale eenheid te realiseren. Leenders: ‘Wat mij bijzonder aanspreekt aan het *Requiem*, is de prachtige balans tussen monumentaliteit en innigheid.’ De mythes rondom het *Requiem* zijn voor Leenders van weinig belang. ‘Als uitvoerder kijk je natuurlijk extra scherp naar de latere noten van Süssmayr, maar het stuk is en blijft een meesterwerk. Daar doen de mythes weinig aan af. Ze dragen enkel bij aan de bekendheid van het stuk.’

Een duistere diamant

En daar heeft Leenders een sterk punt. Het *Requiem* heeft al deze mythes helemaal niet nodig – het is van zichzelf krachtig en dramatisch genoeg. Het stuk is een duistere diamant, tegelijkertijd onheilspellend en hartverscheurend. Dat Mozart ondanks zijn slechte gezondheid in zijn laatste dagen nog zo’n meesterwerk wist te componeren, is eens te meer een bewijs van zijn muzikale genialiteit.

Het begin van het Requiem





Componist Paul Hindemith

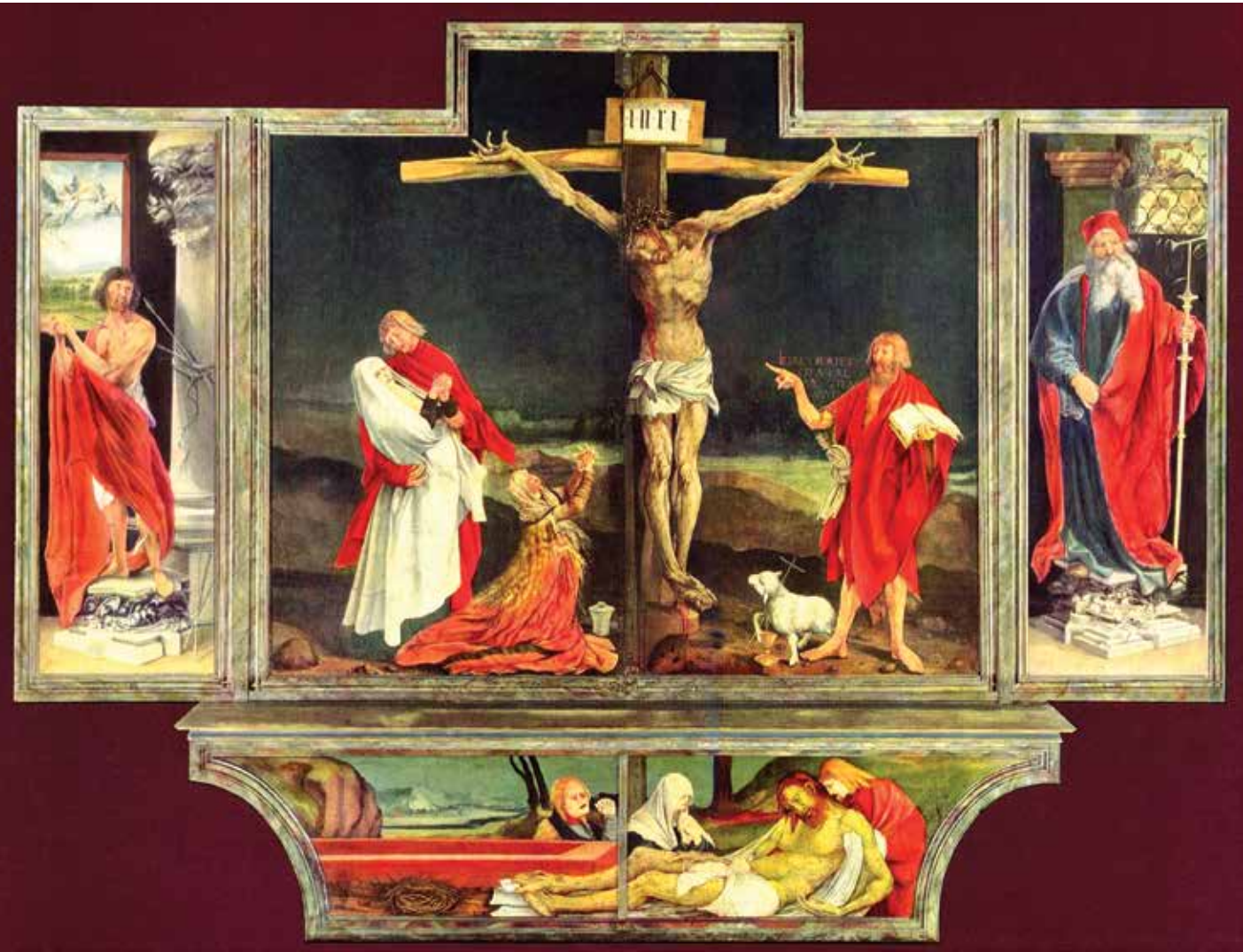
Via ballingschap naar internationaal succes

‘Ik stel voor met een kort rijtje data zonder enige toelichting te beginnen: in 1895 geboren in Hanau, in 1906 begonnen met reguliere muziekstudie, in 1907 vioolles bij Anna Hegner, in 1908 vioolles bij Adolph Rebner.’ Aldus componist Paul Hindemith aan zijn biograaf Eberhard Preussner. De bondige stijl verwijst niet alleen naar Hindemiths karakter, maar ook de naar Nieuwe Zakelijkheid van de vroege 20ste eeuw. Het SandwichConcert op vrijdagmiddag 25 september staat in het teken van Hindemith en zijn muziek.

Auteur

Immanuel de Gilde studeert Music, Arts & Media aan de Philipps-Universität Marburg; in het kader van het Erasmus-uitwisselingsprogramma studeerde hij een half jaar lang aan de Vrije Universiteit Amsterdam.

*Paul Hindemith (links) en
Arthur Honegger in Venetië*



Hindemith componeerde in 1935 de opera *Mathis der Maler*. De muziek verwijst naar Matthias Grünewald, die kort na 1500 dit inmiddels wereldberoemde 'Isenheimer altaarstuk' schilderde. Het is te zien in Colmar.

De Nieuwe Zakelijkheid was een van de vele manieren waarop Europa reageerde op de gruwelen van de Eerste Wereldoorlog. Kunstenaars zochten overal nieuwe perspectieven. Hindemith was in dit opzicht een bijzondere figuur: hij was niet alleen componist, maar ook een gevierd pedagoog en theoreticus. Bovendien beheerste hij als musicus een groot aantal instrumenten.

‘Een beetje belachelijk’

Paul Hindemith werd op aandringen van zijn vader muzikaal actief. Met succes: al op twintigjarige leeftijd werd hij benoemd tot concertmeester van het opera-orkest in Frankfurt. Intussen had hij ook al compositieles genomen. In de brieven aan zijn vader vertelt hij hoe jammer hij het vindt daar zo weinig tijd voor te hebben, zo tussen zijn verplichtingen als concertmeester, als solo-altviolist en als lid van

verschillende strijkkwartetten door. Blijkbaar vond hij er toch gelegenheid voor: twee jaar later trok Hindemith de aandacht met *Drei Stücke für Cello und Klavier* en *Drei Gesänge für Sopran und großes Orchester*: muziek die enerzijds nog naar de 19de eeuw klinkt, maar tegelijk ook al heel eigen ideeën laat horen. Hindemith schreef daarover naderhand zelf: ‘Die ideeën waren heel serieus bedoeld, en veel ervan had ik met moeite aan mezelf “ontworsteld”. Korte tijd later vond ik ze echter al een beetje belachelijk, en dus ben ik er verder niet mee doorgegaan.’

Trouw

Tijdens de Eerste Wereldoorlog en de tijd erna nam Hindemiths bekendheid toe. Hij componeerde vlijtig door, en in 1919 besloot de beroemde uitgever Schott enkele van zijn werken op de markt te

Omslag van Hindemiths bundel ‘Wir bauen eine Stadt’



brengen. Drie jaar later tekende hij een verdrag met Schott, wat hem een maandelijks basisinkomen opleverde. Hij zou de uitgeverij zijn leven lang trouw blijven. Naast Arnold Schönberg gold Paul Hindemith al snel als een van de leiders van de ‘Neue Musik’ in Duitsland. In 1927 werd hij benoemd tot ‘Professor für Komposition’ aan de Hochschule für Musik in Berlijn. Hij trouwde met Gertrud Rottenberg, de dochter van de dirigent van de Frankfurter Oper – en ook haar zou hij zijn leven lang trouw blijven. Uit deze tijd dateren onder meer de liederencyclus *Das Marienleben*, in 1923 op gedichten van Rainer Maria Rilke geschreven, en *Kammermusik* voor orgel en orkest (in 1927 verschenen als *Kammermusik Nr. 7*).

1933

Zoals voor zoveel kunstenaars zou 1933 ook voor Hindemith een keerpunt zijn. Aanvankelijk kon Hindemith, die joods noch communist was, zich nog wel staande houden; zo componeerde hij in 1935 de opera *Mathis der Maler*, die vandaag de dag als zijn belangrijkste werk geldt. De muziek verwijst naar Matthias Grünewald, die in de vroege 16de eeuw het beroemde Isenheimer altaarstuk schilderde. Enerzijds gebruikte Hindemith de barokke muziekvorm van het ‘concerto grosso’, anderzijds gebruikte hij een zelf ontwikkelde tonaliteit. De ideeën daarachter ontvouwde Hindemith twee jaar later in zijn *Unterweisung im Tonsatz*. In 1937 keerden de nazi’s zich alsnog tegen Hindemith. Ze bepaalden dat zijn werk ‘kulturbolschewistisch’ was en dus tot de categorie ‘entartete Kunst’ behoorde. In 1938 week Hindemith daarom uit naar Zwitserland; twee jaar later vertrok hij naar Amerika, waar hij professor werd aan Yale University.

Unterweisung im Tonsatz

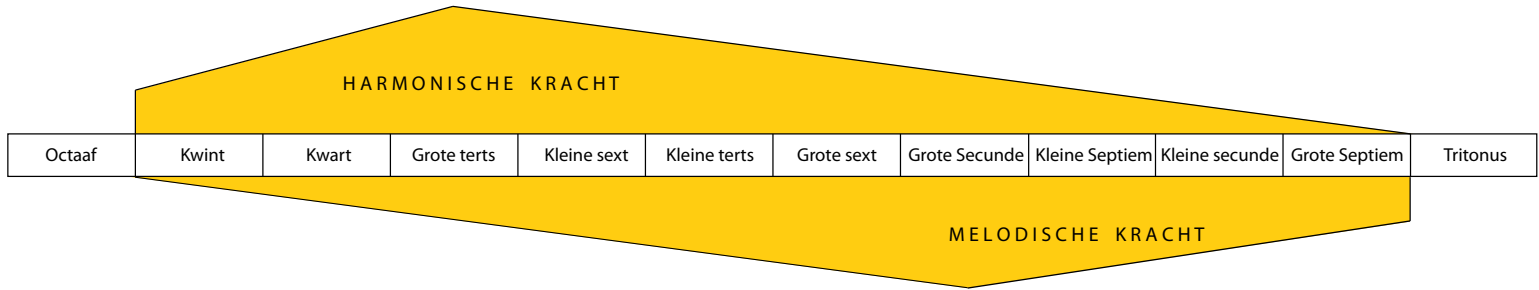
Unterweisung im Tonsatz bestaat uit twee delen. In deel 1 legt Hindemith zijn compositietechniek uit. Daarbij moet bedacht worden dat hij deze techniek in zijn eigen werk bepaald niet altijd toepaste. Een uitzondering is *Ludus Tonalis*, als tegenhanger van Johann Sebastian Bachs *Wohltemperierte Klavier* uitdrukkelijk bedoeld om studenten in de compositiekunst te onderwijzen. Hindemith was gefascineerd door de problematiek van de stemming van toetsinstrumenten: de natuurkundige wetten staan niet toe dat alle combinaties van toetsen zuiver klinken. Welke combinaties dus zuiver stemmen, welke niet? Het is een duizenden jaren oud probleem, waar niemand minder dan Pythagoras al oplossingen voor had bedacht.

Rekenen

Zoals zoveel stemmings-fetisjisten bedenkt ook Hindemith een eigen stemming. Vervolgens kent hij aan combinaties van twee tonen een bepaalde ‘kracht’ toe. Het octaaf, dus een combinatie van twee tonen met dezelfde naam (bijvoorbeeld een lage C en de acht tonen hoger liggende C), is spanningsloos en staat dus geheel links; de tritonus, een combinatie van bijvoorbeeld C en Fis, juist zeer spanningsvol. Het levert in *Unterweisung im Tonsatz* bovenstaand schema op: zo ontstaat een praktisch gereedschap om in composities te werken met spanning en ontspanning. Hindemiths theorieën doen in de verte aan die van Schönberg denken. Schönberg was ook gefascineerd door nieuwe ordeningen van de twaalf tonen van de westerse muziek. Het verschil is echter groot: binnen Hindemiths systeem blijft alle ruimte voor akkoorden en melodiebewegingen die verwant, of zelfs gelijk zijn aan akkoorden en melodieën uit de muziek die aan de *Neue Musik* voorafging; Schönberg wilde daar in zijn nieuwe muziek juist afstand van nemen.

Terugkeer naar Europa

Tijdens het schrijven aan *Unterweisung im Tonsatz* werkte Hindemith onder meer aan zijn prachtige ‘Sonates für Orgel’. Zijn theoretische principes zijn daarin regelmatig goed te horen. Voor orgel ontstond later alleen nog maar het *Orgelkonzert* uit 1962. Dat Hindemith betrekkelijk weinig voor orgel schreef, kwam ongetwijfeld doordat het orgel een van de weinige instrumenten was die hij niet goed beheerste. In 1953 keerde Hindemith terug naar Europa. Inmiddels was hij internationaal beroemd als componist; ook als dirigent had hij naam gemaakt. De universiteiten van Berlijn en Frankfurt verleenden hem eredoctoraten, en hij ontving prestigieuze prijzen. Internationale tournees door Zuid-Amerika en Japan volgden; de aandacht voor zijn theoretische werk nam snel toe. De nieuwe levensfase zou tien jaar duren: in 1963 overleed Paul Hindemith na enkele hartaanvallen in Frankfurt am Main, 68 jaar oud.



Hindemith beschreef de kenmerken van het bouw materiaal van componisten (klanken) door de kracht van klanksamenstellingen in kaart te brengen. In zijn schema is in de bovenste helft te zien welke tonencombinatie de grootste kracht bezit (de grote terts), en in de onderste helft welke tonenopeenvolging melodisch juist het sterkst is (de grote secunde). Hiernaast Hindemiths originele schets.



‘Ik wist niet wat dat was: een vrouw zijn’

C-scope danst WOMAN in het Orgelpark

Cora Bos-Kroese is choreograaf en artistiek leider van C-scope. Samen met haar man, fotograaf en soundscape artist Joris-Jan Bos, maakt ze voorstellingen waarin dansers intensief samenwerken met musici, acteurs en zangers. In het Orgelpark presenteert zij op 14 november 2015 haar nieuwste project, samen met organist Geerten van de Wetering.



Auteur

Marijn Dulfer richt zich op de relatie tussen beeldende kunst, dans en muziek. Ze heeft voor diverse gezelschappen gewerkt, waaronder De Nederlandse Opera en dansgroep LeineRoebana. Momenteel werkt zij bij het Scapino Ballet.





In de keuken van haar zonnige woning in Den Haag vertelt Cora Bos-Kroese bevroren over de plannen voor het Orgelpark. Haar rijzige gestalte, rechte rug, lange ledematen en levendige handen verraden een leven lang dans. Na haar opleiding aan de Royal Ballet School in London en het Koninklijk Conservatorium in Den Haag werkte ze bij het Nederlands Danstheater en het Ballet Frankfurt. In 2004 richtte ze C-scope op, waarmee ze elk jaar één nieuw project maakt.

Wat is een vrouw?

Bij AMOR, een voorstelling over liefde met live orgelmuziek in kerken, werkte Cora Bos-Kroese voor het eerst samen met Geerten van de Wetering. Het beviel de organist zo goed dat hij haar vroeg de samenwerking voort te zetten en samen weer iets nieuws aan te boren. Het resultaat is WOMAN, een choreografie gebaseerd op en gedanst door twee vrouwen. Aan de hand van hun persoonlijke eigenschappen wil de choreografe de verschillende facetten van de vrouw tonen. ‘Het wordt geen lofzang,’ waarschuwt ze. ‘Vrouwen kunnen ook best moeilijk doen.’

Wat betekent het om een vrouw te zijn? ‘De vraag houdt me bezig sinds ik gestopt ben met dansen en mijn lichaam geleidelijk verander-

de in dat van een vrouw,’ zegt Cora Bos-Kroese. ‘Als danseres voelde ik me fysiek altijd een meisje. Ik wist niet wat het was, een vrouw zijn. Als ik er eentje moest dansen volgde ik de aanwijzingen van de choreograaf.’ Ze draait haar schouder naar voren en steekt haar hoofd uitdagend naar voren. ‘Ik moest een “vamp” zijn. Ben ik dat? Is dat dan een vrouw? Daar probeer ik met WOMAN een antwoord op te vinden.’

Tijdens de repetities van ‘WOMAN’ zoekt Bos-Kroese naar kenmerkende eigenschappen van de beide danseressen. Die verwerkt ze in de choreografie. Het kunnen eigenschappen zijn die ze bij zichzelf herkent of juist onderscheidende dingen. ‘Valentina Scaglia lijkt bijvoorbeeld op mij, meer dan alleen qua uiterlijk. Ze is lang, net als ik, maar heeft ook dezelfde karaktertrekjes. We dansen met dezelfde overgave, maar zij verliest zichzelf soms zo in de emotie dat ze zichzelf van haar benen gooit - dat heb ik dan weer niet. Valentina beweegt groots en lyrisch in contrapunt met Aurélie Cayla die heel scherp beweegt met een ongelofelijke muzikaliteit. Haar timing is subliem. Gedurende de repetitieperiode was ze zwanger. De verandering die ze onderging en haar grillige hormonale trekjes heb ik verwerkt in de choreografie.’

Aan de hand van hun persoonlijke eigenschappen wil de choreografe de verschillende facetten van de vrouw tonen

Imponerend Ligeti

WOMAN is een meerjarenproject en bevindt zich nu in de derde fase van de ontwikkeling. De eerste uitvoering was in 2014 in de Kloosterkerk in Den Haag, met live muziek op het Marcussen-orgel. Daarna is de voorstelling omgezet naar een theatersetting voor een presentatie in het Korzo Theater. De uitvoering in het Orgelpark wordt totaal anders. Niet alleen past Cora Bos-Kroese de choreografie aan aan de ruimte, ze wil bovendien geheel andere muziek gebruiken. ‘Het was moeilijk om geschikte muziek te vinden. Veel muziekstukken voor orgel maken de vrouwen al gauw te lieflijk, te romantisch.’ Op voorstel van Joris-Jan Bos luisterde ze naar Ligeti’s *Volumina*. ‘Die muziek is echt heftig! Het schrok me eerst af, maar na het vaker beluisterd te hebben zag ik in dat die hevigheid juist goed was. Heel geschikt om de zware kanten van de vrouw te tonen. De muziek bevat textuur en vibraties. Het dreunt door, verstilt, om dan opeens op te zwellen van niks naar heel groot.’

De muziek van Ligeti biedt de kunstenaars veel vrijheid. De muziek is grafisch geschreven. In plaats van noten noteert Ligeti bewegingen. De componist geeft suggesties; de muzikant mag het verder zelf invullen. Dat levert elke keer een andere uitvoering op met andere tonen. Het verloop van het stuk is wel hetzelfde; bepaalde bewegingen komen elke keer terug.

Het is voor Bos-Kroese een uitdaging om haar choreografie op deze vrije muziek te zetten. ‘Dansers zijn gewend te werken met ritmes en maten, en die kent *Volumina* niet. Op de uitvoering op band kwamen de dans en de muziek geweldig samen. Ik ben heel benieuwd wat er straks gebeurt als Geerten het live gaat spelen.’

Amorosso

Als intermezzo in het programma dansen Aurélie Cayla en haar partner Yvan Dubrieul *Amorosso*, oorspronkelijk gecreëerd voor AMOR, op muziek van Strawinsky en Messiaen. ‘Het duet toont de contrasten van liefde. De relatie tussen de twee dansers is het uitgangspunt.

Ik wil de liefde laten zien die ze voor elkaar voelen,’ legt Bos-Kroese uit. ‘Ik heb dingen die in de studio tussen hen gebeurden en alledaagse routines verwerkt in de choreografie. Zo is er een deel waarin de twee bewegen alsof ze samen in de keuken staan te koken en voorwerpen pakken in de kastjes boven en onder elkaar. Maar naast de prettige kanten zijn ook de kleine problemen die een relatie kent erin verwerkt.’

Ook voor mannen

Cora Bos-Kroese verheugt zich erop om in het Orgelpark verder te werken aan WOMAN. ‘Ik denk dat veel vrouwen zich zullen herkennen in de persoonlijkheden van WOMAN. Maar de voorstelling is zeker ook voor mannen. Voor veel mannen zijn vrouwen immers een mystérie, en wie weet leren ze hen door WOMAN iets beter begrijpen.’



Kerstfeest in het Orgelpark: 'Angel Voices'

Nieuw Amsterdams Kinderkoor zingt Benjamin Britten

Kerst in het Orgelpark: dat betekent in ieder geval Benjamin Britten's *Ceremony of Carols*. Dit jaar wordt de *Ceremony* op zondag 13 december uitgevoerd door het Nieuw Amsterdams Kinderkoor, in een programma met de titel *Angel Voices*. Het koor zingt die dag niet alleen Britten, maar ook het *Noël des enfants qui n'ont plus de maison* van Claude Debussy en *Litanies à la vierge noire* van Francis Poulenc. Jacqueline Oskamp sprak voor *Timbres* met enkele van de kinderen, en met Oda Hochscheid, één van de initiatiefnemers van het koor.

Britten's *Ceremony of Carols* is een van de lievelingsstukken van de veertienjarige Anna van Ark: 'De harmonie, de sfeer en de klank van de harp vind ik heel mooi.' Anna kwam zes jaar geleden bij het Nieuw Amsterdams Kinderkoor, toen ze te oud werd voor het koor waar ze ooit was begonnen. Ze heeft net een drukke periode achter de rug. Een dag eerder heeft de Griekse dirigente Sofia Gioldasi haar master-examen aan het conservatorium afgelegd met een programma voor kinderkoor.

Reis door de wereldmuziek

Anna vertelt dat dat niet zomaar een programma was, maar een reis door de wereldmuziek met muziek en dans uit onder andere Afrika en Indonesië. 'We moesten in verschillende talen zingen en Sofia liet ons filmpjes zien van de dansen die we na moesten doen. Ja, ze is voor haar examen geslaagd!'

Auteur

Jacqueline Oskamp is muziekjournalist. In 2003 publiceerde zij *Radicaal gewoon*, een boek waarin ze enkele van de belangrijkste Nederlandse componisten van vandaag portretteert. In 2011 presenteerde ze in het Orgelpark haar boek *Onder Stroom*, over de geschiedenis van de elektronische muziek in Nederland.

Het Nieuw Amsterdams Kinderkoor (NAK) wordt geleid door Caro Kindt en Oda Hochscheid, met Eline Welle als vaste dirigente. De wieg staat in Den Haag, waar dirigent Silvère van Lieshout sinds jaar en dag de voormalige Kinderkoor Academie Nederland, nu Academy of Vocal Arts, leidt. Toen het Amsterdamse filiaal uit zijn voegen groeide, besloot Caro in 2009 zelfstandig verder te gaan. Samen met mezzosopraan Oda ontwikkelde zij een systeem van opeenvolgende klassen en koren, 'die maximaal aansluiten op het niveau en de leeftijd van de kinderen'.

Driehonderd kinderen

Oda herinnert zich nog goed hoe zij tien jaar geleden met vijftien kinderen begonnen. Nu heeft het NAK driehonderd kinderen onder zijn hoede en worden de lessen verzorgd door een team van docenten. Wat is het geheim achter dit succes? Oda: 'Elk kind tussen de 4 en 21 jaar is welkom. We houden geen audities, dus geen selectie bij de poort. Als een kind zich aanmeldt, beslist het pas na een gesprek en twee proeflessen of het wil doorgaan of niet.'

'We zijn dus heel toegankelijk. Lang niet alle kinderen komen uit een muzikaal of hogeropgeleid milieu. Bij ons leren ze zelfstandig te studeren en hun ouders zien vaak met verbazing hoe ze thuis zelf hun solfègeboek en stemvork tevoorschijn halen en gaan oefenen. We hebben nog nooit meegemaakt dat een kind om financiële redenen



Eén van de zangertjes van het Nieuw Amsterdams Kinderkoor bij de uitvoering van het jaarlijkse Kerstspel



Het Nieuw Amsterdams Kinderkoor
voert de 'Kinder Matteüs' uit



De uitvoering van Brundibár was compleet met speciaal voor de gelegenheid gemaakte kostuums van Neeltje Paulussen. Bariton Robbert Muuse zong de rol van Brundibár.



Oda Hochscheid

moest afhaken. Het lidmaatschap van een voetbal- of hockeyclub is duurder dan ons koor en minderbedeelde gezinnen in Amsterdam kunnen altijd een beroep doen op het Jongerencultuurfonds.'

Aftelrijmpjes

De allerkleinsten komen één keer per week en leren zingen aan de hand van spelletjes, aftelrijmpjes en dansjes: 'Bij kleuters verloopt alles via de motoriek.' Voor de kleintjes is het zingen in een groep belangrijk: zo vergeten ze zichzelf en durven ze 'klank te maken'. Vanaf zeven jaar wordt de opleiding serieuzer: één keer per week zangles en solfège in een groepje, en één koorrepetitie met de dirigent. 'De kinderen leren niet alleen zingen, maar ook hoe ze zich in een groep moeten gedragen', zegt Oda. 'Teambuilding is een belangrijk aspect, want ze moeten samen studeren, samen op weekend, samen op reis – vooral de gevorderden in het talentenkoor zijn doorgewinterd in teamspirit.'

Focus

Concentratie is net zo belangrijk. Oda: 'Volgens mij is het tegenwoordig niet makkelijk om kind te zijn. Ze zijn aan zoveel prikkels onderhevig. Onze kinderen zijn echte kinderen: in de pauze zijn ze druk en wild. Maar ze zijn ook in staat om veertig minuten keihard te werken en ontzettend veel te leren. Voor hen is dat juist een rustpunt: zich focussen op één ding. Ze gaan dan ook anders naar buiten dan ze binnenkwamen.' De opleiding is opgebouwd in de vorm van een piramide. Voor de kinderen is het aantrekkelijk dat ze kunnen blijven doorgroeien: zelfs de top kent nog drie koren van verschillende niveaus, de Talentenkoren.

Daarna lonkt eventueel het conservatorium. De lichting die in 2005 is begonnen, heeft nu die leeftijd bereikt en zes jongeren willen professioneel verder, vertelt Oda. 'Als je onze opleiding helemaal hebt gevolgd, is muziek zo verstrengeld geraakt met je leven.'

Kinder Matteüs

Maar de grootste uitdaging is natuurlijk het optreden, die andere pijler waar het NAK op rust. Het zangjaar wordt bepaald door vier concerten: het Kerstspel het zomerconcert, de *Kinder Matteüs* en het kerstconcert *Angel Voices*. Aan het Kerstspel doen alle driehonderd leerlingen mee, opgedeeld in koren van herders, engeltjes, inwoners van Bethlehem enzovoorts. De vierjarigen figureren als schaapjes en mogen mekkeren in koor. Dat dirigent Ton Koopman tekende voor de arrangementen en met zijn Amsterdam Baroque Orchestra aan dit kerstconcert meewerkt én dat de uitvoering dit jaar voor het eerst in het Muziekgebouw aan 't IJ zal plaatsvinden, maakt wel duidelijk het een succesnummer van niveau is. Ook met de *Kinder Matteüs* (die één uur duurt) timmert het NAK aan de weg. 'Al is de *Kinder Matteüs* bescheiden van omvang, ze heeft volwassen ambities en maakt die helemaal waar.' Aldus de *Volkskrant* in maart van dit jaar, na concerten in Den Haag, Rotterdam en Den Bosch.

Paradepaardje

De Talentenkoren, de drie meest gevorderde niveaus, zijn het paradepaardje van het NAK. Ze staan aangeschreven als de beste kinderkoren in Nederland en tweemaal (in België en Hongarije) wonnen ze een internationale prijs. Steeds vaker rinkelt de telefoon op het NAK-bureau met uitnodigingen. Met name het optreden bij de inhuldiging

van koning Willem-Alexander (met het lied *Later als ik groot ben* van Herman van Veen) veroorzaakte een sneeuwbeleffect. Inmiddels was het koor van de partij bij de bejubelde uitvoering van Benjamin Britten's opera *Owen Wingrave* door Opera Trionfo, bij het televisieprogramma *De wandeling* waarin het lied werd vertolkt *Waar bleven de joden van ons Amsterdam?* ter nagedachtenis van de Holocaust, bij de uitvoering (in het Tsjechisch!) van de opera *Brundibár* van Hans Krasá en bij een programma rond Mendelssohn's *A Midsummer Night's Dream* door het Nationaal Ballet en Holland Symfonia.

Jeugdkoor

In april van dit jaar stond het Nieuw Amsterdams Jeugdkoor op het podium van het Amsterdamse Muziekgebouw in een wereldpremière



van de Amerikaanse minimal music-coryfee Terry Riley: *Children of Gaza*. Dat was een uitdaging voor onze kinderen, zegt Oda. 'De partituur was én moeilijk én hedendaags, maar ze waren na afloop heel enthousiast. Ik vond het een overwinning dat een hedendaags componist voor kinderkoor schreef. Componisten onderschatten hoeveel kinderen kunnen. Ze laten beslist een kans liggen.'

Anna

Anna zit in Talentenkoor 2, één trapje onder het Jeugdkoor, dus aan Riley heeft ze niet meegedaan. Maar wel was ze van de partij in de Nieuwe Kerk bij de inhuldiging van Willem-Alexander ('heel spannend, want ik mocht geen fouten maken'), heeft ze concerten gegeven in Italië ('we deden renaissancemuziek met kostuums en dansen uit die tijd'), en zong ze in *Brundibár* ('de componist had die opera geschreven om de kinderen in het concentratiekamp een beetje op te vrolijken'). Ela Weissberger, die indertijd de rol van de kat had vertolkt en het kamp heeft overleefd, was speciaal voor de uitvoering vanuit de Verenigde Staten overgekomen. Was het ook verdrietig om deze muziek te zingen? Anna: 'Dat vergeet je als je met de muziek bezig bent.'



‘Tijd is zo kostbaar, ik heb er eigenlijk nooit genoeg van!’

Anna Mikhailova componeert een opera voor het Orgelpark

De eigenzinnige Anna Mikhailova speelt orgel, koto en piano, maar componeert er bovenal lustig op los. Onder het genot van een ‘wrong coffee’, zoals ze onze ‘koffie verkeerd’ noemt, vertelt ze *Timbres* over haar achtergrond en de nieuwe opera die 21 november in het Orgelpark in première zal gaan.

‘Music is my main language,’ zegt Anna Mikhailova. Ze is pas vijf als ze haar eerste stukjes componeert en naar de muziekschool gaat. Ondanks een wat troebele familiegeschiedenis en een opvoeding met kinderjuffrouwen en gouvernantes maakt ze een fijne jeugd door. Ze is nieuwsgierig. Ze ontdekt muziek in allerlei objecten, en in de kerk raakt ze gefascineerd door de klanken van het orgel. Als tiener gaat ze naar de prestigieuze middelbare school die aan het conservatorium van Moskou is gelieerd. In een van de oefenruimtes hoort ze daar op een dag een haar onbekend instrument. Het blijkt de Japanse koto te zijn. Mikhailova: ‘Ik was op slag verliefd.’

Orgel en koto

Kiezen is moeilijk, maar voor de hardwerkende Mikhailova overbodig. Ze studeert aan het conservatorium af op zowel het orgel als de koto. Daarnaast voltooit ze een studie compositie: al sinds haar tiende is ze leerling van de in de Sovjetijd gelauwerde Tichon Chrennikov. Hij weet haar ondanks zijn conservatieve reputatie te inspireren. In hun gesprekken hebben ze het niet alleen over componeren, maar filosoferen ze ook over het leven in het algemeen. Evenals Chrennikov gebruikt Mikhailova volksmelodieën in haar mu-

ziek. Tijdens vervolgstudies aan het conservatorium verricht ze musicologisch veldwerk op het platteland van Rusland en Siberië, in de Kaukasus en in Roemenië. In ruil voor het hanteren van de zeis en het ploegen met de tractor mag ze opnames maken van de volkslied die hun traditionele liederen aan haar voorzingen. In haar opera *Black Perfume*, over een aan morfine verslaafde dorpsdokter, horen we deze melodieën terug als de dokter aan zijn jeugd herinnerd wordt.

Geduld

Transcriberen en uitwerken van volksmelodieën vereist geduld - een type geduld dat Mikhailova in ruime mate bezit en dat onder meer zichtbaar is in de manier waarop ze componeert en haar muziek noteert. Ter illustratie toont ze enkele van haar stukken voor koto. De muziek blijkt genoteerd te zijn op de traditionele manier, met Japanse tekens, te lezen van boven naar beneden en van rechts naar links.

Auteur

Tijsjoris Groot is musicoloog en naast zijn productiewerk bij het Groot Omroepkoor en het Radio Filharmonisch Orkest actief als muziekjournalist, concertproducent en zakelijk ondersteuner voor zzp'ers.



Op de rechterfoto en de foto op bladzijde 30 be-
speelt Anna Mikhailova de
koto. De linkerfoto toont
hoe zij - op Japanse wijze -
haar muziek voor het in-
strument noteert.

Mikhailova laat zien hoe het instrument traditioneel wordt bespeeld en op welke andere manieren zij het tegenwoordig toepast in haar stukken. Door de losse brucelementen te verplaatsen creëert ze nieuwe toonladders. Ook gebruikt ze speciale elementen waar ze meerdere snaren overheen kan leggen, zodat er microtonale clusters gespeeld kunnen worden.

Traditie

Wie denkt dat zulke experimenten botsen met een eeuwenoude traditie, vergist zich. Mikhailova: 'De traditie van de koto was altijd al aan verandering onderhevig. Eerst was het een instrument voor blinde mannen, daarna was het een vrouweninstrument bij uitstek. Een van de belangrijkste stukken uit de canon van de zeventiende eeuw blijkt volgens nieuwe inzichten zelfs gebaseerd te zijn op een invloed van ver buiten Japan: het credo uit het gregoriaanse repertoire.'

Situationisme

In het werk van de Mikhailova komen niet alleen de resultaten van haar musicologische onderzoek en muzikale experimenten tot uiting. Ze blijkt ook een grote obsessie te hebben voor de artistieke en politieke stroming van het situationisme, een beweging die gezien wordt als een van de wegbereiders voor de revolutie van 1968 in Parijs. Haar opera *Constant Transit* is gebaseerd op het leven van

kunstenaar Constant Nieuwenhuijs, die korte tijd deel uitmaakte van de beweging. Zijn oeuvre bestaat voor een groot deel uit maquettes en ontwerpen voor een nieuwe inrichting van steden, waarin creativiteit een onderdeel is van het dagelijkse leven en al het lichamelijke werk geautomatiseerd is.

Nomade

Mikhailova lijkt dit concept van de spelende en nomadische mens te belichamen, alhoewel ze eigenlijk te hard werkt om haar werk spelen te noemen: 'Tijd is zo kostbaar, ik heb er eigenlijk nooit genoeg van. Voor opera heb je eigenlijk een heel team nodig. Daarom zou ik als mijn eigen team wel meer dan 24 uur per dag willen hebben. Vaak geniet ik zo van het moment, dat ik moeite heb om verder te gaan naar het volgende moment.' De jonge componiste is ambitieus en leeft voor de muziek. Huisje, boompje, beestje? Ook al is dat volgens haar iets wat iedereen uiteindelijk wil, voorlopig heeft ze er geen tijd voor. Of plek. Als een ware nomade heeft Mikhailova geen vast woonadres, en gebruikt ze haar kleine atelier in een kraakpand in Den Haag gedeeltelijk als opslag voor haar spullen. Af en toe moet ze bijbeunen in de horeca om haar leven als componist mogelijk te maken. Het lijkt haar niet te deren. Als ze maar kan componeren.

Citaten

Behalve *Black Perfume* staan haar andere opera's volledig in het teken van het situationisme en bijbehorende sleutelfiguren als Guy Debord. De muziek zit barstensvol citaten van essays van hun hand en weer spiegelen daarmee ook de vorm van de tijdschriften die door Situationist International werden uitgegeven. Deze kenmerkten zich door collages van de beeldenmaatschappij, die fel door de situationisten werd bekritiseerd. Mikhailova: 'Ze hebben onze realiteit goed door elkaar geschud. Wat zij beschreven, is wat wij nu beleven. Mijn werk is niet een kritiek op de maatschappij, maar mijn reflectie of ervaring ervan.'

Orgelpark

Ook bij het concert in het Orgelpark zullen de situationisten terug van nooit weggeweest zijn. Mikhailova: 'In mijn vierde opera over dit onderwerp zullen zeven solisten de rollen van bekende situationisten vertolken. Deze karakters zullen zich in de loop van het stuk ontwikkelen tot metafysische karakters, versterkt door bijvoorbeeld vier saxofoons voor de een en zes orgels voor de ander. Het plan is om al in de foyer te beginnen en zo van het Orgelpark een algeheel decor of installatie te maken in het teken van de opera. Na het Orgelpark wil ik nog een vijfde opera aan het situationisme wijden, maar daarna is het wel weer eens tijd voor een nieuw onderwerp.'



Muziek voor drums van Anna Mikhailova



Tiemo Wang over Anna Mikhailova

Tiemo Wang is bariton en zong in meerdere opera's van Mikhailova. Hij vertelt over zijn samenwerking met de componiste en haar eigen compositiestijl.

'Mijn eerste ontmoeting met Anna Mikhailova was in 2012, toen ik gevraagd werd om in haar kameropera *Black Perfume* te zingen. Anna is een ontzettende perfectionist, we hebben toen wel twintig repetities gehad voordat het stuk in première ging. Terwijl ze sommige delen nog aan het schrijven was, met nog maar een week te gaan, nam ze uitgebreid de tijd om de bassist voor te doen hoe een bepaalde noot aangestroken moest worden. Het resultaat was er uiteindelijk wel naar, ik vond het fantastische muziek.'

'Anna heeft echt een eigen stijl, zonder dat dat een doel op zich wordt. Ik ben qua vocale acrobatiek en moeilijke opera's wel wat gewend, zoals een jaar studeren op een partij van Xenakis met allerlei priegelige aanwijzingen en vreemde neumen in de partituur. Anna's stijl is niet extreem qua stembereik, maar ze is wel heel precies in het aanduiden van uitspraak om zo het juiste effect te bereiken voor het libretto. Bijzonder is ook dat ze de vocale partij echt schrijft met de specifieke uitvoerende in gedachten. Ze zoekt naar mogelijkheden voor de menselijke stem die verder gaan dan de gebruikelijke belcantogeluid.'

‘Dit is de aanpak van de toekomst!’

Ensemble Black Pencil kiest voor flexibiliteit

Vijf eenlingen werken intensief samen in een merkwaardige bezetting: Jorge Isaac speelt blokfluit, Matthijs Koene panfluit, Esra Pehlivanli altviool, Marko Kassl accordeon en Enric Monfort slagwerk. Als ensemble Black Pencil maken ze op zaterdag 12 september hun opwachting in het Orgelpark. Flexibiliteit en creativiteit zijn met de grote onderlinge verschillen voorgeprogrammeerd. Black Pencil ziet dat echter bepaald niet als een nadeel: ‘Dit is de aanpak van de toekomst.’

Auteur

Tijdens vier jaar zwerven over de wereld gaf Jolanda Breur duikles in verre oorden, begeleidde groepsreizen op verschillende continenten, studeerde cultuurwetenschappen en schreef een reisgids. Dat laatste gaf de doorslag: leven van de pen wilde ze. Na de opleiding Journalistiek voor Academics trad zij in dienst van dagblad *Trouw*. Inmiddels schrijft ze als zelfstandig journalist ook voor andere media, vooral over zingeving en levensbeschouwing.



In 2010 ziet blokfluitist Jorge Isaac zijn kans schoon. Istanbul is dat jaar de culturele hoofdstad van Europa en hij mag de Nederlandse en Turkse cultuur in een kunstproject met elkaar verbinden. Isaac (40) had al langer een ensemble met tenminste panfluitist Matthijs Koene (37) voor ogen. ‘Ik wist dat panfluit fantastisch zou klinken met blokfluit, maar er bestond nauwelijks repertoire’, vertelt Isaac. Als aanvulling op de warme klank kiest hij voor altviool, een ud zorgt voor de link naar Turkije en een slagwerker maakt het gezelschap tot een kwintet.

Het project wordt een succes en uitnodigingen voor grote concertzalen volgen. ‘We dachten voor de gelegenheid bij elkaar te zijn, maar het klikte op alle fronten en we hadden plezier’, aldus Isaac. Black Pencil, de naam van een 15de-eeuwse Turkse schilder, is een blijvende herinnering aan hun eerste tour. De ud blijft niet. ‘Een geweldig instrument, maar met een specifieke, niet-westerse klank. We zochten meer harmonie en klankkleur.’ Uiteindelijk gaat een accordeon daarvoor zorgen.

Kruisbestuiving

Isaac doet geestdriftig verslag van Black Pencils ronkende opmaat in de werkruimte van panfluitist Koene. Door grote, hoge ramen valt aan twee kanten licht in de kamer vol instrumenten. Koene: ‘Er was nog niets geschreven voor onze bezetting, we inspireren componisten.’ Dit vergt veel van zowel de componisten als de musici. Isaac: ‘We krijgen pittige stukken waarvan we de klanken moeten onderzoeken. Bij het instuderen hoor je pas of de instrumenten samengaan.’ Deze kruisbestuiving levert bijna ieder concert een of meer première’s op. ‘Heel veel voorbereiding, maar ook te gek’, vinden beide fluitisten. ‘De kunst is om je eigen instrument goed te kennen én te ontstijgen. Je wilt geen blokfluit meer horen, maar muziek.’ En dat vereist flexibiliteit en creativiteit van deze volgens hen ‘merkwaardige’ bezetting. Een moeizaam proces is het niet. ‘We zijn echt vijf individuen, maar werken prima samen’, zegt Koene. ‘Niemand is te beroerd om naar de ander te luisteren en zelf een stap harder te lopen. Geen ego’s.’

Rare insectenverzamelaars

Een van de componisten, Roderik de Man, schreef in 2001 zijn eerste stuk voor Jorge Isaac. Het werd een hit en een standaardwerk voor blokfluitrepertoire, vertelt Isaac. Inmiddels creëerde huiscomponist De Man werk voor alle vijf leden afzonderlijk. ‘Hij is voor ons ideaal, begrijpt de klankkwaliteit van de individuele instrumenten.’ Dat hij zijn eerste stuk voor het ensemble zonder ud schreef, noemt Isaac visionair. ‘Hij kon er niets mee, zag het niet gebeuren. En verdomd, bij ons tweede project hadden we de ud ingeruild voor de accordeon.’ Isaac wendt hun samenwerking met De Man graag aan om te laten zien dat componisten niet altijd de ‘rare insectenverzamelaars’ zijn die ze wellicht lijken. ‘Hij is 74 maar nog altijd een *member of the gang*. Gaat met ons mee naar concerten, is erbij als we nog tot 2.00 uur aan de bar zitten te drinken. En hij kan prima uit de voeten met de software om manuscripten aan te leveren. Kortom, een inspirerend voorbeeld voor jongere componisten.’

Nieuwe generatie

Dat Black Pencil voortborduurde op volkscultuur, lag na hun eerste, Turkse avontuur voor de hand. Projecten gebaseerd op Zuid-Amerikaanse folk-ritmes, de humor van de commedia dell'arte en de Japanse eettraditie vonden hun weg naar de concertzalen. Het ensemble schuwde daarbij geen video, elektronica en Japanse hapjes. ‘Hedendaagse muziek hoeft niet kaal of afstandelijk te zijn’, stelt Matthijs Koene. ‘Wij zijn avontuurlijk met verschillende technieken en combineren van alles om onze uitvoering toegankelijk te maken.’ Volgens Isaac zijn veel prominente ensembles in de cultuur van de grote concertzalen blijven hangen. ‘Iedereen in het zwart gekleed, de musici hiér en het publiek dáár.’ Hij gebaart met een hand resoluut van de ene naar de andere kant van de kamer. ‘Wij doen ons ding en jullie luisteren; de arrogantie van de vorige eeuw.’ Dit wil de nieuwe generatie volgens hem niet meer. Die heeft smartphones en gaat internet razendsnel op en af. ‘Waarom geen rook bij een concert? Onze waarneming is veel multimedialer. En tijdens een voorstelling even contact opnemen met een componist in Japan is ons ook niet vreemd. Om die man zijn stuk te laten introduceren.’

Verrassingselementen

De aankomende vijf jaar wil Black Pencil flexibiliteit hoog in het vaandel voeren. ‘Multi-inzetbaar, bij live jazz, formele hedendaagse concerten en als filmmusici’, aldus Isaac. Daarvoor gaan ze zo veel mogelijk samenwerking aan met onder meer dans- en theatergezelschappen. ‘Dit is het werken van de toekomst, ook in het onderwijs. Je kunt het je niet meer permitteren enkel heel goed Beethoven te kunnen spelen’, meent Isaac, zelf hoofdvakdocent blokfluit aan het Conservatorium van Amsterdam. ‘Waarom zou je als uitstekend musicus ook niet goed kunnen fotograferen?’ Hij beaamt dat musici het risico lopen in te boeten op kwaliteit wanneer ze veel tijd aan andere vaardigheden besteden. Maar dit is volgens hem niet zo zwart-wit en hangt af van individuele kwaliteiten. Koene: ‘Door te focussen op je vak, word je goed. Maar af en toe buiten de pot pissen, kan je spel op een hoger plan brengen. Jorge is een begenadigd fluitist én op het podium ontzettend handig met elektronica. Dat brengt hij extra in. Zo heeft een van ons programmering als specialisme en een ander muziekstijlen. Ik betwijfel of je spel vooruit gaat door er nog meer

uren aan te besteden. Die tijd kun je bijvoorbeeld met een theatermaker doorbrengen om inspiratie op te doen. Geen extra contact met je instrument, maar wel beter gaan spelen.’

Toch hangt aan keuzes soms een duidelijk prijskaartje. Isaac koos tien jaar geleden bij zijn aanstelling aan het conservatorium voor hedendaagse muziek. ‘Dit boek wordt nu geschreven en hieraan besteed ik veel aandacht. En ja, dat gaat ten koste van de oude muziek. Die muziek bestaat echter al.’ De koers van Black Pencil blijft vooralsnog multimediaal, inclusief verrassingselementen. ‘Over vijf jaar denken we hier misschien weer anders over. Maar dat mag.’

De koers van Black Pencil blijft vooralsnog multimediaal, inclusief verrassingselementen

‘We gaan de tent overnemen, daar is het Orgelpark heel geschikt voor!’ Artistiek leider en blokfluitist Jorge Isaac is helemaal klaar voor het optreden van zijn ensemble Black Pencil in het Orgelpark. ‘We keken al langer uit naar het orgel als gastinstrument.’ Op het programma staat volgens Isaac een van de hoogtepunten uit het werk van componist Roderik de Man; *Turbulenza di protoni!*, voor panfluit en orgel, uit 2010. In opdracht van het Orgelpark beleeft een compositie van Leonard Evers zijn première, speciaal geschreven voor Black Pencil plus orgel. Ook vertolkt het gezelschap een eigen arrangement van het lied *Montana*, van Frank Zappa. Het thema is eigenlijk de overeenkomst en het verschil tussen de instrumenten, licht panfluitist Matthijs Koene toe. ‘De fluiten zijn nauw verwant aan het orgel, de panfluit bijvoorbeeld heeft voor iedere toon een pijp. Die klankkleuren komen overeen met het orgel en dat geldt ook voor de accordeon. Daar iets vandaan staat de altviool, een strijkinstrument. Een eind verder komt het slagwerk, dat overigens goed combineert. We kijken hoe we de instrumenten met elkaar kunnen laten klinken en contrasteren. Daar zijn de stukken op uitgezocht.’ De musici zijn gewend kostuums te gebruiken, te spreken en rond te lopen tijdens de voorstelling. Isaac: ‘We nemen geen vaste plek in en gaan in het Orgelpark de ultieme akoestiek ervaren.’



Peter Adriaansz en zijn voormalige student
Petra Strahovnik, van wie op 19 september
eveneens muziek zal klinken

Geen afleiding per strekkende meter

Componist Peter Adriaansz streeft naar een ander soort muziek

Concentratie, dat is het sleutelwoord in de muziek van Peter Adriaansz. Naast componist is hij ook docent compositie aan het Koninklijk Conservatorium. Het Ives Ensemble en Slagwerk Den Haag voeren op 19 september werk van hem uit.

‘Je hebt twee soorten componisten,’ zegt Peter Adriaansz. ‘De ene categorie probeert mensen uit zichzelf te halen door middel van zoveel mogelijk afleiding en verandering. De andere probeert hen naar binnen te keren door middel van concentratie. Ik hoor tot die laatste groep.’ In het Orgelpark zal *Structure XI* van Adriaansz te horen zijn, uitgevoerd door het Ives Ensemble en Slagwerk Den Haag. Het werk, gecomponeerd in 2005, is onderdeel van een serie waarin hij onderzoek deed naar de werking van geluid in een ruimte. De musici volgen een set regels, maar zijn tot op zekere hoogte vrij in de manier waarop ze elk een eigen route door de compositie afleggen. Wel verlangt hij dat ze naar elkaar luisteren bij het samenstellen van de akkoorden die ze spelen.

Tijd nemen

‘Ik bied geen afleiding per strekkende meter,’ vervolgt Adriaansz. ‘Het gaat me ook niet om “minder is meer”, om een reductie van middelen. Wat ik beoog is het inzichtelijk maken van verhoudingen. Ik realiseer-

de me al snel dat ik geen componist ben die thema’s ontwikkelingen wil laten doormaken. Concentratie, daar draait het om. Ik beseft dat mijn muziek daarmee haaks staat op de manier waarop mensen tegenwoordig vaak met hun omgeving omgaan, hoe ze informatie tot zich nemen. Ze krijgen steeds afleiding aangeboden, ze zoeken die ook op. Mijn composities kennen een zorgvuldig ontworpen traject. Musici en luisteraars zullen de tijd moeten nemen om dat te doorlopen. Elk stuk heeft ook die tijd nodig om het proces tot een einde te voeren.’

Licht en helder

De woonruimte van Adriaansz’ appartement aan de rand van de Haagse uitvindersbuurt heeft ramen aan drie zijden. Alles is er licht en helder, zoals ook in zijn muziek helderheid een van de meest in het oog springende eigenschappen is. Daarin spelen de wisselende verhoudingen tussen zorgvuldig gestemde, traag verglijdende sinustonen en instrumenten een belangrijke rol, net als de wisselwerking van de resulterende klanken in een ruimte. Cd’s van ensembles als Klang en MAE geven een indruk van de ragfijne precisie waarmee Adriaansz de musici hun noten laat bepalen. De beste manier echter om zijn muziek te beluisteren is zonder enige twijfel in concert, met de componist achter laptop en mengtafel waarmee hij toonhoogten en de akoestiek in de ruimte nauwgezet op elkaar afstemt. In een klankbeeld van verglijdende akkoorden hoor je trillingen opdoemen, uitdunnen en zich oplossen - om vervolgens opnieuw aan te zwellen in een andere constellatie.

Auteur

René van Peer is muziekjournalist. Hij is onder meer bekend van VPRO-programma’s als Café Sonore; hij publiceert in kranten, tijdschriften en online, bijvoorbeeld voor Gonzo (circus) en Musicworks. Hij schrijft programmatoelichtingen voor het Muziekgebouw aan ’t IJ en verzorgt inleidingen bij het Holland Festival.

Verleidelijk en sensueel

Voor Adriaansz is componeren steeds weer een onderzoek. Daarin voelt hij zich verwant met de Amerikaanse componisten John Cage, James Tenney en Alvin Lucier. Met name Lucier lijkt dicht bij het werk van Adriaansz te staan, vooral in zijn gebruik van langzaam op en neer bewegende sinustonen in combinatie met akoestische instrumenten. Toch zijn er aanzienlijke verschillen, zegt hij. ‘Bij Lucier is er eerder sprake van natuurkundig dan van muzikaal onderzoek. Hij probeert zoveel mogelijk zijn eigen tussenkomst te vermijden. Als zijn muziek al sensueel klinkt, wat zeer vaak het geval is, dan is dat eerder een neveneffect. Net als de componisten met wie ik me verwant voel, heb ik niet zoveel op met het romantische ideaal. Maar ongeacht je achterliggende ideeën, je muziek moet wel verleidelijk en sensueel zijn.’

Muziekcultuur

Het componeren van de serie *Structures* betekende een omslag in het werk van Adriaansz. Hij werd zich ervan bewust dat hij bij het schrijven op voorhand te veel rekening hield met wat ensembles zouden willen. ‘Ik werd me in die tijd steeds sterker bewust van het feit dat ik onderdeel was van een bijna zelf-genererende muziekcultuur. Dit ondanks het toch nogal afwijkende gehalte van mijn werk. Ik realiseerde me dat het gros van de muziek die geschreven werd, in feite al lang van tevoren grotendeels vast stond. Simpelweg door het proces, de organisatiestructuren en heersende cultuurwaarden. Ook ik ontsnapte daar niet aan. Ik wilde uiteindelijk muziek maken voor een compleet ander “soort” cultuur. Het ging me er hierbij niet om het “voor de musici” te doen, maar “voor de muziek”. Ik wilde een ander “soort muziek” met hele andere structuren en met een hele andere cultuur als oorzaak én als gevolg daarvan.



Organisch

In de eerste composities die ik toen schreef, de serie van zestien *Structures*, ging ik op zoek naar methodes waarmee een beweging compleet organisch kon verlopen. Dus niet gebonden door exact genoteerde inzetten of specifieke noot-keuzes die de beweging aan banden zouden leggen. Doordat de verschillende inzetten op elkaar volgen ontstaat er een melodie die als het ware op de tast zijn weg zoekt binnen een harmonisch veld. Maar je hebt dan natuurlijk geen flauw idee wanneer en hoe precies dat gaat veranderen. Centraal stond, wat mij betreft, een organisch en natuurlijk klinkend resultaat. Belangrijk om dat te bereiken zijn de keuzes en het zelfstandig luis-teren van de musici, binnen een set helder opgestelde regels die dat resultaat teweeg moeten brengen. Zo worden het verkenningen van routes om op een akkoord uit te komen.’

Grote ambities

‘Uiteindelijk ben ik liever een componist die werkelijk probeert iets toe te voegen, dan slechts een “bekende” componist. Alleen de muziek zelf telt voor me, en daarin heb ik grote ambities. Het gaat mij om het scheppen van vorm, inhoud en klank waar niets bij of af kan. Muziek die losgezongen is van een bijkomende betekenis, die je niet hoeft af te meten aan kennis van Schubert of andere componisten uit het verleden. Een ervaring waarbij er niets meer om je heen bestaat, behalve de klank.’



‘Wij beschouwen het orgel als een synthesizer avant la lettre’

Duo 64-Feet: Iris Eysermans en Marie-Noëlle Bette

Op vrijdagmiddag 4 december concerteert duo 64-Feet in het Orgelpark: de Vlaamse organisten Iris Eysermans en Marie-Noëlle Bette zetten dan orgelmuziek voor vier handen op de lessenaars van de orgels. De naam van het duo laat niet alleen zien dat de twee hun orgeljargon op orde hebben, maar ook dat ze de grenzen van het instrument willen verkennen: bij orgelregisters wordt de toonhoogte vaak in ‘voet’ aangegeven, en zoals dat betekent dat naast de normale 2-, 4-, 8-, 16- en 32-voets registers ook extreem laag klinkende registers van 64 voet denkbaar zijn, zo wil Duo 64-Feet het publiek laten ontdekken hoeveel ongehoord mooie orgelmuziek er denkbaar is naast het ‘gewone’ repertoire.

Auteur

Jacqueline Oskamp is muziekjournalist. In 2003 publiceerde zij *Radicaal gewoon*, een boek waarin ze enkele van de belangrijkste Nederlandse componisten van vandaag portretteert. In 2011 presenteerde ze in het Orgelpark haar boek *Onder Stroom*, over de geschiedenis van de elektronische muziek in Nederland.



Iris Eysermans (links) en Marie-Noëlle Bette (rechts)

Het is haast een utopisch verlangen: een publiek vinden dat onbevooroordeeld naar muziek luistert. Het overkwam Iris Eysermans (33) en Marie-Noëlle Bette (33) toen ze in 2009 werden uitgenodigd om samen een orgelconcert te geven in het Spaanse dorpje Torre de Juan Abad, midden in de dorre, droge regio van Castilië-La Mancha. Het historische orgel, in 1763 gebouwd door de orgelbouwer Gaspar de la Redonda, is er de enige bron van vermaak, dus op zaterdagavond vult de kerk zich met een welwillend en nieuwsgierig gehoor.

Ann Eysermans

‘Het was een geweldige ervaring om te spelen op die prachtige plek, in dat extreme klimaat en voor een heel aandachtig publiek,’ zegt Marie-Noëlle. ‘Wij voerden een compositie uit van de zus van Iris, Ann Eysermans, die in een hedendaagse taal is geschreven. De ontvangst was fantastisch. De muziek was nieuw, maar de dorpelingen konden ernaar luisteren zonder dat die heilige traditie hen in de weg stond.’

Ere-organist

In de binnenlanden van Spanje vonden Iris en Marie-Noëlle niet alleen hun ideale publiek, maar ook elkaar. Ze waren uitgenodigd door de Belgische componist/organist Joris Verdin, die in 2003 is aangesteld als ere-organist van Torre de Juan Abad, om samen een concert te geven. Het was bijna vanzelfsprekend om ook een stuk voor orgel vierhandig op het programma te zetten: dat werd hun eerste echte samenspel. Omdat er weinig repertoire voorhanden is, vroegen ze Ann Eysermans een orgelwerk à quatre-mains voor hen te maken. *7 little pieces for two organ players* is hedendaagse muziek geschreven voor een historisch orgel. Iris: ‘Ik heb Ann uitgelegd welke type instrument het is. Het was haar bedoeling iets te schrijven in midden-toonstemming en gebruik te maken van die oude kleuren. Het stuk was een groot succes en sindsdien staan wij in het dorp bekend als de twee blonde vrouwen uit het Noorden!’

‘Ik wist niet wat ik hoorde’

De naam moest nog bedacht worden, maar op die avond werd het duo 64-Feet geboren. Opmerkelijk aan hun samenwerking is dat ze een haast tegengestelde weg hebben afgelegd. Ze leerden elkaar kennen op het conservatorium toen ze in dezelfde theorieklas terecht kwamen. Marie-Noëlle: ‘Ik studeerde piano op dat moment. Tot dan toe had ik geen enkele affiniteit met het orgel. Ik kende alleen de clichés ervan. Bij ons op het conservatorium is het als toetsenist verplicht een ander klavierinstrument als bijvak te doen. En zo kwam het orgel toch in beeld. Het speelse en spelachtige van al die knopjes fascineerde me. En toen ik eenmaal meeding op een orgelreis naar Noord-Duitsland was ik verkocht. Ik wist niet wat ik hoorde. Die klankervaring heb ik altijd onthouden. Daarom wilde ik toch verder met dit instrument.’

Keyboardlessen

Iris was al wat ouder toen ze met muziek in aanraking kwam. Anders dan de carrière van de twee zussen doet vermoeden, komt ze niet uit

een muzikaal gezin. ‘Ik ging naar een muziekschool en daar vond ik de keyboardlessen leuk. Toen iemand mij aanraadde om orgel te gaan spelen, heb ik een orgel-cd van Bach gekocht. Daar was ik meteen helemaal weg van. Meer dan dat was het niet, maar op dat moment wist ik: dit is mijn leven. Dat een orgel altijd in een kerk staat, vond ik toen fascinerend. Niet vanwege het geloof, maar de plek vond ik fantastisch. Als kind was ik graag alleen. Het was een machtig gevoel om zo’n grote ruimte te vullen met geluid.’

Liever naar Nederland

‘Ik ben naar het conservatorium in Antwerpen gegaan, maar op een gegeven moment was ik de opleiding hier een beetje beu. In België heb je zoveel vakken dat je nauwelijks aan je instrument toekomt. Ik wist dat dat in Nederland anders was. Uiteindelijk kwam ik terecht bij Bas de Vroome in Rotterdam. Dat was een totaal andere opleiding, heel aanvullend. Ik heb opnieuw leren studeren, echt gestructureerd werken.’

Als Iris terugkomt op het Antwerpse conservatorium om haar master te halen, zit ze opnieuw met Marie-Noëlle in de klas, nu in de orgelklas. Iris’ grootste passie is de oude muziek, Marie-Noëlle neigt, vanuit haar pianistische achtergrond, meer naar het romantische en hedendaagse repertoire. Binnen 64-Feet blijken die twee interesses elkaar uitstekend aan te vullen, want tijdens hun gezamenlijke optredens ‘doen’ ze meestal ook enkele solowerken.

Zoeken naar klank

Klank, of liever gezegd, de zoektocht naar klank is het onderwerp dat hen verbindt. Dat geldt zowel voor de mogelijkheden van instrumenten als de interpretatie van partituren. Bij de voorbereiding van een concert hoort minstens een volle dag research op het betreffende orgel, ook als het in het buitenland staat. ‘Het is ondenkbaar dat we een zaal een programmavoorstel doen, zonder het orgel onderzocht te hebben’, zegt Iris. Ook over de interpretatie van partituren hebben beide organistes intensief contact. ‘Meestal zijn we akkoord met elkaars ideeën,’ vertelt Iris. ‘Daarom zijn we tenslotte een duo. Maar soms gebeurt “het” terwijl we repeteren: opeens vinden we de beste oplossing. Onze benadering van oude muziek – zoals het *Buxheimer Orgelbuch* of de *Robertsbridge Codex* – lijkt daarmee op die van hedendaagse muziek: je moet zelf creatief zijn. In een middeleeuwse partituur is niet zoveel vastgelegd en eigenlijk weten we vrij weinig over de uitvoeringspraktijk van die muziek. Dat betekent dat we zelf veel keuzes moeten maken.’

Improvisatie

Nog veel minder ligt er vast in de hedendaagse muziek van Ann Eysermans: zij maakt grafische partituren die in alle opzichten geïnterpreteerd moeten worden. Iris: ‘Het improvisatorische is heel belangrijk in die muziek. Het is haar bedoeling dat de interpreter vrij is. Je vertrekt vanuit een beeld. Zonder al te veel voorschriften moet je zelf op zoek gaan.’ Marie-Noëlle: ‘We vragen ons steeds af: ‘Hoe vertaal je dit in klank? Een visueel beeld wordt een klankervaring. Hoe doe je dat het beste? Het orgel biedt natuurlijk eindeloos veel mogelijkheden. En de combinatie met synthesizer is helemaal een voltreffer. Ze vullen elkaar enorm goed aan, zodat het klankpakket nog verder uitbreidt. Wij beschouwen het orgel als een synthesizer *avant la lettre*.’

Zwarte vlek

We pakken een paar partituurvellen van Ann erbij. Hoe klinkt die zwarte vlek die het midden houdt tussen een appel en een bom? Iris: ‘Voor mij is dit gewoon iets donkers. Ik vind dat moeilijk om onder woorden te brengen.’ Marie-Noëlle: ‘Als je het stuk beluistert, dan herken je die passage duidelijk. Het is een klankmassa, een cluster. Maar voor ons is dat niet voldoende. Op welke registratie maak je dat cluster? Hoe maak je het? Chromatisch of diatonisch? Hoe breed

neem je het? Dat zijn voor ons belangrijke beslissingen, daar komt geen toeval aan te pas.’ De improvisatie van waaruit een interpretatie ontstaat gaat in het creatieve proces stollen. ‘We leggen in ons hoofd een soort schets vast,’ zegt Iris, ‘en dan passen we ons aan aan het instrument,’ maakt Marie-Noëlle haar zin af. Soms, ook bij de oude muziek, voegt het duo nog instrumenten toe om de juiste klank te bereiken, zoals een Korg-synthesizer, een melodica of een pandeiro (Braziliaanse tamboerijn) én de stem van Iris zelf.

Visitekaartje

De compositie van Joris Verdin heet *Tres pequenas piezas para órgano a quatro mano (sobre el proverbio flamenco: después de la lluvia viene el sol)* oftewel *Drie stukjes voor orgel vierhandig (naar het flamenco-spreekwoord: na regen komt zonneschijn)*. Iris en Marie-Noëlle zien de compositie als het visitekaartje van 64-Feet. ‘Het is een virtuoos stuk, waarin we af en toe zelfs met gekruiste armen spelen. Zijn muziek vertegenwoordigt een totaal andere stijl, haast popmuziek.’

Het orgel in Torre de Juan Abad, midden in de dorre droge regio van Castilië-La Mancha. Het historische orgel is in 1763 gebouwd door de orgelbouwer Gaspar de la Redonda.



Werk van Ann Eysermans voor 64-Feet

Portret van Joep Straesser

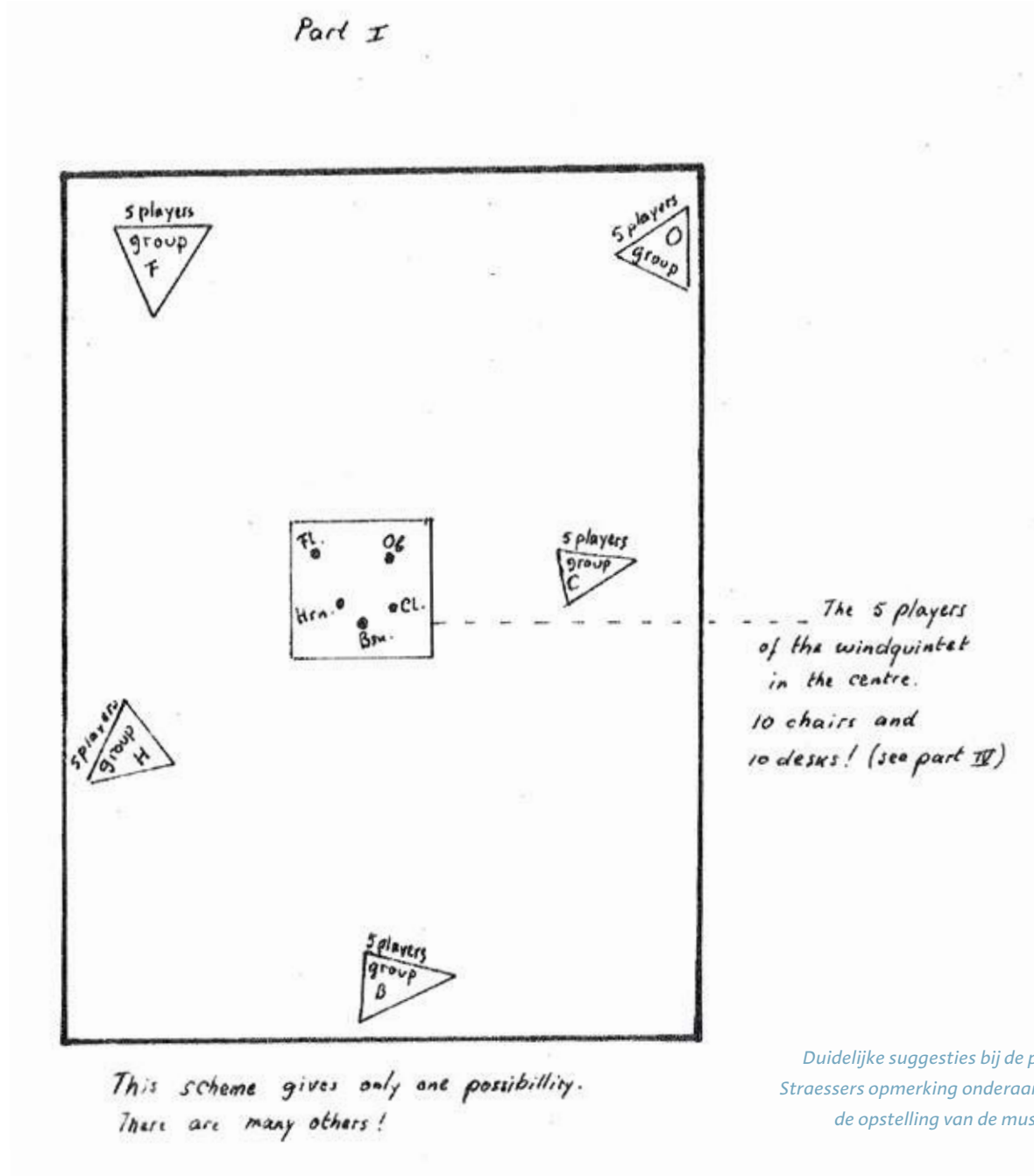
Het orgel als brug tussen traditie en toekomst

Joep Straesser was een sleutelfiguur in het bonte gezelschap componisten dat in de jaren '60 de ontwikkeling van de nieuwe muziek in Nederland richting gaf. Andere hoofdrolspelers in dat gezelschap waren Otto Ketting (1935-2012), Peter Schat (1935-2003) en Louis Andriessen (1939). Naast componist was Straesser ook musicoloog, docent en organist. Op 15 november staat zijn muziek centraal in het Orgelpark.

Auteur

Tamar Tarenskeen is student
Muziekwetenschap aan de
Universiteit van Amsterdam.





Duidelijke suggesties bij de partituur van *Intersections V-5* - Straessers opmerking onderaan maakt niettemin duidelijk dat de opstelling van de musici in de ruimte ook anders kan.

Joep Straesser (1934-2004) groeide op in Amsterdam. Als kleine jongen van katholieken huize was de kerk de eerste plek waar hij in aanraking kwam met *live* muziek. Hij deed er sterke indrukken op van orgelmuziek, onder andere van Palestrina en Pachelbel. Op het gymnasium raakte hij pas echt gefascineerd door het instrument: daar was een kapel met een orgel en de jonge Joep ging bij het koor zingen, alleen al om af en toe op dat orgel te kunnen spelen. Het was voor hem een heel andere wereld dan die van de piano thuis. ‘Een interessante wereld. Imposant en interessant. Je had twee klavieren én een klavier voor je voeten; je had diverse registers die verschillend klonken. Dat was iets wat ik wilde ontdekken en waar ik iets mee wilde doen. Zo is het eigenlijk een beetje ontstaan, denk ik.’ Na het gymnasium studeerde Straesser van 1953 tot 1955 musicologie aan de Universiteit van Amsterdam. Tegelijkertijd kon hij het

orgelspelen niet laten: hij studeerde privé bij Bernard Bartelink en was werkzaam als kerkorganist. De liefde voor het musiceren en het orgel werd uiteindelijk zelfs zo groot dat hij besloot over te stappen naar het Amsterdams Conservatorium, waar hij in 1955 werd toegelaten tot het derde jaar bij Anthon van der Horst. Zijn interesse bleef intussen breed. Naast hoofdvak orgel studeerde hij hoofdvak muziektheorie. Een groeiende behoefte aan componeren zou spoedig tot uiting komen.

Zaad op vruchtbare bodem

In 1959 haalde Straesser zijn examens, maar hij was nog niet klaar met leren: hij wilde verder, nieuwe horizons ontdekken. De aangevozen persoon om dat bij te doen was Ton de Leeuw, die in hetzelfde jaar was benoemd tot hoofdvakdocent compositie. Onder diens

toeziend oog ontwikkelde Straesser zich in de jaren ’60 als componist, weg van de conservatieve sfeer die eind jaren ’50 heerste aan het Amsterdams Conservatorium. De Leeuw opende Straessers oren bijvoorbeeld voor de avant-gardistische muziek van Anton Webern en de Darmstadtgeneratie (Karlheinz Stockhausen, Luigi Nono, Karel Goeyvaerts, Pierre Boulez e.a.). Voor Straesser was dat een grote ommezwaai, maar geen heel moeilijke: ‘Het zaad viel blijkbaar op vruchtbare bodem – en voor ik het wist zat ik met twaalftoonsreeksen te werken waar ik een half jaar eerder nog lachend tegenaan schopte, zo van: wat een onzin!’ Deze focus op vooruitstrevende compositietechnieken uitte zich voor het eerst in *Five close-ups* voor piano (1961), gebaseerd op een twaalftoonsreeks van Boulez. Dergelijk serialisme zou centraal blijven staan in Straessers werk gedurende de jaren ’60. In 1965 studeerde Straesser bij De Leeuw af met een *Prix de composition*. Het laatste en wellicht belangrijkste werk uit deze periode is *22 pages* voor 3 mannenstemmen en groot ensemble (1965), naar een tekst van John Cage. Straesser won er tijdens de Gaudeamus Muziekweek de prijs voor het beste Nederlandse werk mee.

Het orgel zwijgt

Straesser noemde zelf zijn orgelwerken een van de belangrijke lijnen in zijn werk. Toch heeft het instrument bij hem niet altijd een voorrangspositie ingenomen. Na *Mouvements pour orgue* (1965) staakte hij alle werkzaamheden als organist. Het orgel vertegenwoordigde voor hem de traditie waartegen hij zich juist wilde afzetten. Ook van de (toen) conservatieve orkestwereld keerde Straesser zich af: hij produceerde rond de jaren ’70 vooral werken voor kamerbezettingen. Seriële en postseriële organisatietechnieken bleven intussen een fundamentele rol spelen, bijvoorbeeld in werken als *Ramasasiri* voor sopraan en vijf instrumentalisten (1968), waarin onverstaanbare woorden uit Papoea-talen puur vanwege hun klank worden gebruikt. Weliswaar speelde Straesser rond 1970 enige tijd met aleatoriek, zoals in *Intersections II* voor honderd of meer musici (1970), maar zijn aandacht ging in deze periode vooral uit naar parameters als ritme, tempo en timbre. Een van de resultaten is het intrigerende *Intersections V* voor saxofoonkwartet (1974, revisie 1979), dat is opgebouwd uit vijf ‘tempo-zones’, elk onderverdeeld in sub-tempi.

Terug naar traditie

In zijn latere werk opende Straesser zich gaandeweg weer voor het verleden. In de jaren ’70 bedaarde wat hij noemde zijn ‘fixatie op over-complex materiaal’ gestaag. Hij liet eenvoud en tonaliteit langzaam weer toe in zijn werk. Dit was niet zo’n radicale ommezwaai als zijn eerdere breuk met traditie; het hing volgens hem al in de lucht. Wel speelde één werk in het bijzonder een sleutelrol: *Splendid Isolation* voor orgel (1977). Daarin is er voor het eerst weer sprake van een ‘echt werkende harmonie’ – ‘niet uitsluitend in “cerebrale” zin,’ aldus



Straesser, ‘maar als “levend” muzikaal element.’ Hij ontwierp daartoe een harmonische organisatie waarmee hij toe- en afnamen van muzikale spanningen niet alleen in ritmische of dynamische, maar ook in harmonische zin kon sturen. Qua vorm verwijst *Splendid Isolation* eveneens terug naar traditie. In het tweede deel, *Fantasia 1*, verschijnt in het pedaal een thema dat zich in het derde deel ontplooit tot een passacaglia. Bijzonder is dat het passacagliathema zich bij iedere herhaling vergroot – de tonen duren elke keer langer – terwijl de variaties die er overheen lopen juist korter worden. Met *Splendid Isolation* zocht Straesser een verzoening en bewuste dialoog met de traditie vanuit een twintigste-eeuws compositorisch denken. De instrumentkeuze is daarbij veelzeggend. De titel van het werk slaat dan ook op de paradoxale betekenis die het orgel had voor

de componist. Hoewel hij het een schitterend ('splendid') instrument vond, had het een geïsoleerde positie in de wereld van de hedendaagse muziek.

In de voetstappen van Pachelbel

De lijn die Straesser met *Splendid Isolation* opende, trok hij de rest van zijn carrière door: traditionele elementen kleuren zijn late werk. Zijn korte opera *Über Erich M* (1986) werd door de gemeente Amsterdam bekroond met de Matthijs Vermeulen Prijs. Vanaf 1989 werkte hij nog enkel als vrij componist. Hij schreef nog vijf werken voor orgel solo en twee voor orgel en trompet. Zijn laatste werk, *Footprints* voor orgel (2003), is een hommage aan Johann Pachelbel (1653-1706). De drie delen zijn gebaseerd op de pedaalpartijen van diens toccata's in C grote terts en in e kleine terts. Het typeert Straesser dat er achter de titel een verhaal schuil gaat. In zijn laatste levensjaren begon hij zelf weer orgel te spelen, maar hij merkte dat zijn voeten niet meer zo goed met het pedaal overweg konden als vroeger. De organist Piet van der Steen vroeg hem een modern werk te componeren voor studenten die met hetzelfde probleem zitten: handige handen maar onhandige voeten. Straesser dacht direct aan Pachelbel, die vaak virtuoze manuaalpartijen met een vrij eenvoudige pedaalpartij combineerde. Boven die 17de-eeuwse pedaalpartijen schreef hij zijn eigen muziek in zoste-eeuws idioom.

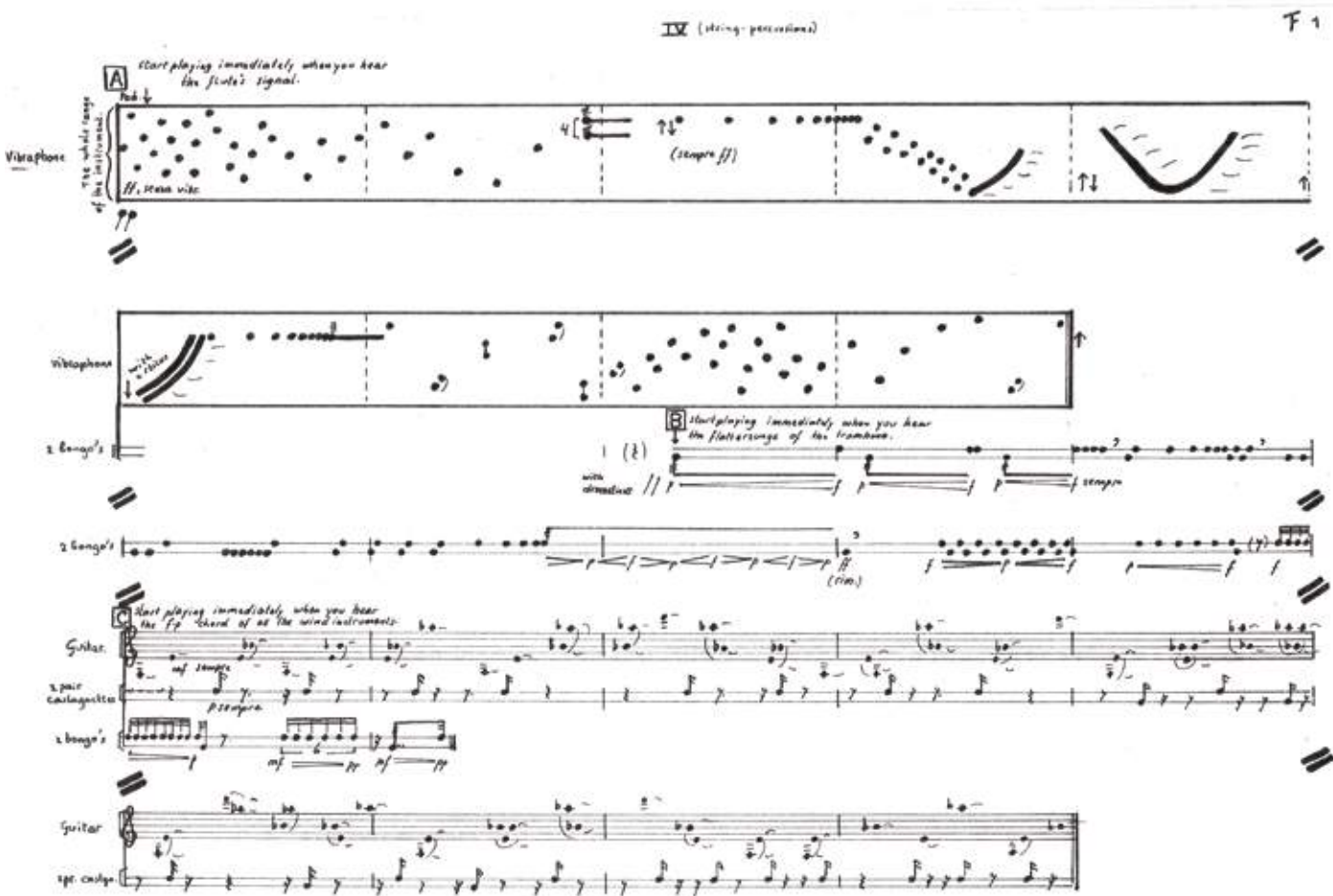
Op 22 september 2004 overleed Joep Straesser in zijn woonplaats Loenersloot. Zijn nalatenschap – 120 werken, waaronder zeven voor orgel solo, twee voor orgel en trompet en enkele voor orgel en koor – vormt een fascinerende bijdrage aan de hedendaagse Nederlandse muziek. Met zijn laatste werk, *Footprints*, sloot hij bovendien de cirkel die begon toen hij als jongetje ademloos de orgelmuziek in de kerk absorbeerde.



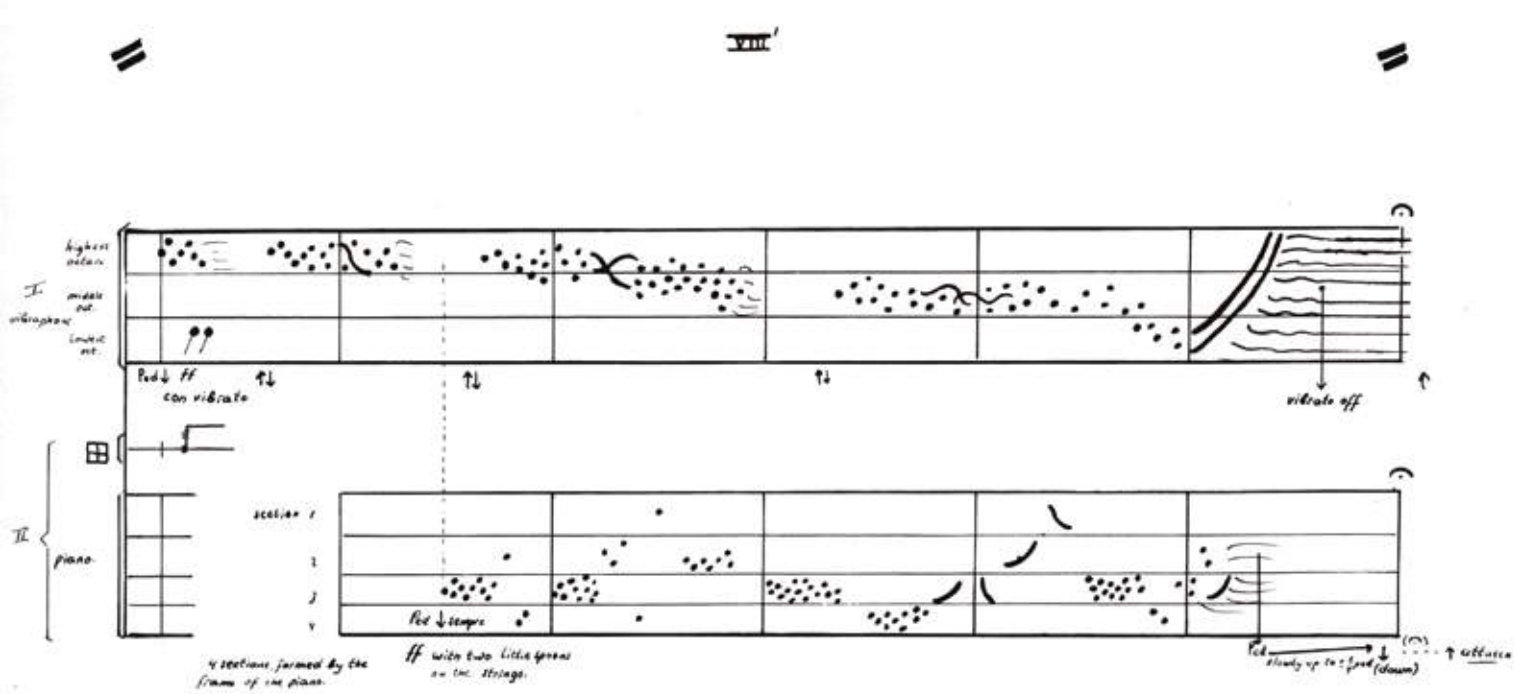
Series, serialisme, serieel...

In veel teksten over zoste-eeuwse muziek komt telkens weer het woord 'serie' voor, vaak in de vorm van 'serialisme' of 'serieel'. Soms schrijven we in plaats van 'serie' 'reeks'. Al deze termen hebben te maken met een compositietechniek. Een belangrijke naam is in dit verband die van componist Arnold Schönberg: in de vroege zoste eeuw besloot hij niet langer vast te willen zitten aan de twee tot dan toe gangbare tooncollecties van de westerse muziek, namelijk de toonladder 'in kleine terts' en die 'in grote terts'. De laatste kent iedereen als de reeks do-re-mi-fa-sol-la-ti-do, de eerste is daar een variatie op. In deze reeksen is de toon sol verwant aan de toon do. Zo zijn er meer relaties, die de tonen elk een eigen waarde geven. Schönberg wilde echter componeren met reeksen waarin alle tonen gelijkwaardig waren, en dus introduceerde hij sets van twaalf tonen in willekeurige volgorde.

Zo'n volgorde maakt van de set een reeks, of serie, en muziek die daarmee gecomponeerd is, heet daarom 'seriële' muziek. In de loop van de zoste eeuw zijn allerlei soorten reeksen door allerlei componisten bedacht en toegepast; daarin waren niet altijd alle tonen strikt gelijkwaardig. Eén van deze componisten was Olivier Messiaen. Hij inspireerde op zijn beurt een componist als Karlheinz Stockhausen om niet alleen de toonhoogtes van zijn muziek te ordenen volgens series, maar ook andere parameters, zoals luidheid en klankkleur. Ook dat is 'seriële muziek'.



Joep Straesser gebruikte graag 'grafische notatie'. Hierboven deel IV uit zijn compositiereeks *Seismograms for Percussion*; hieronder deel VIII.



Dagboek Orgelpark

Afgelopen voorjaar was regelmatig bont gekleurd – als één woord het kan samenvatten, dan is het wel het mooie Duitse ‘Musizierfreude’. Rechts hiernaast bijvoorbeeld een indruk van het concert door orkest de ereprijs (het orkest hecht aan het ontbreken van hoofdletters) op 18 april, met veel nieuwe muziek, onder meer van de hand van de jonge componist Leonard Evers, voor MIDI-gestuurd Sauer-orgel en een hoofdrol voor draaiorgel The Busy Drone. Spectaculair was ook het concert, op 6 februari, door Notre-Dame-organist Olivier Latry. Vooral zijn improvisatie op de nieuwe speeltafel van het Sauer-orgel maakte indruk – de foto is genomen direct nadat het applaus daarop losbarstte.

Op een heel andere manier kleurrijk ontpopte zich de samenwerking met het Muziekgebouw aan 't IJ op 1 maart. Via internet speelde Ere Lievonen op het Sauer-orgel in het Orgelpark via de speeltafel van het orgel in het Muziekgebouw. De foto's hieronder tonen hoe Ere via een videoverbinding in het Orgelpark te zien was; en hoe Hans Fidom de antennes van geluidstechnicus Bert van Dijk in de toren van het Orgelpark monteert – de geluidsoverdracht tussen beide concert-podia ging namelijk ouderwets via radiosignalen.





Op donderdag 26 maart improviseerde Loïc Mallié bij live door Rinke Nijburg gemaakte tekeningen over het Via Crucis-thema. In de zaal een complete Via Crucis van de hand van Nijburg. Twee weken eerder concerteerde ensemble Looptail, waarin cellist Hugo Smit ook voor bescheiden klokgeluidjes zorgde, met nieuwe muziek van jonge

componisten – allen geboren in de jaren '80. Linksonder een foto van Nicholas Papadimitriou en Anna Antikainen, de organisten die in actie kwamen bij de uitvoering van het Amsterdams Requiem op 25 april; gecomponeerd door studenten – net als zichzelf – van het Conservatorium van Amsterdam.



In de voorstelling Oude Wind & Harde Noten op 23 januari werkten Guus Janssen en Greetje Bijma (links hierboven) samen met Wolter Wierbos en Teo Joling. De foto ernaast toont een repetitiesessie van het Ondes martenot sextet, dat op zondag 22 februari in het

Messiaen-festival optrad. Hieronder een impressie van het figuren-theater door Ananda Puijk met zangers van koor Studium Chorale op vrijdag 1 mei.





Het Nieuwe Barokorgel

De bouw is begonnen!

We meldden het in het vorige nummer van Timbres al: 2015 zal de geschiedenis van het Orgelpark ingaan als het jaar waarin de bouw van het Nieuwe Barokorgel daadwerkelijk begon. Gelukkig werkt tot nu toe alles mee – we liggen op schema. Het front is getekend en we weten welke registersamenstelling het orgel zal krijgen. Elbertse Orgelmakers, een van de bouwers van het orgel, heeft inmiddels al honderden kleine onderdelen gemaakt. Het zindert, kortom, van de bedrijvigheid. Op deze bladzijden brengen we u graag op de hoogte van de stand van zaken.

Om met het belangrijkste te beginnen: het orgel zal klinken zoals orgelmaker Zacharias Hildebrandt, bewonderd door niemand minder dan zijn tijd- en streekgenoot Johann Sebastian Bach, het zelf in het Orgelpark had kunnen realiseren. Met opzet formuleren we dat met een forse slag om de arm. Want al weten we inmiddels veel van Hildebrandt, van de orgels die hij bouwde en van zijn klankopvattingen, toch blijft onze kennis onherroepelijk beperkt. Al was het maar omdat oude orgels überhaupt nooit in originele staat verkeren, ook de weinige bewaard gebleven Hildebrandt-orgels niet, en omdat archiefstukken vrijwel altijd incompleet zijn.

Oud en nieuw

De andere kant van deze medaille is dat er de afgelopen decennia een indrukwekkende kwaliteitsslag is gemaakt door orgelmakers en orgelexperts. Er zijn inmiddels orgelmakers die de kunst verstaan nieuwe orgels te bouwen die ‘oud klinken’ – het Van Straten-orgel in het Orgelpark is daarvan het klinkende bewijs. Bovendien zijn er zoveel aanwijzingen omtrent Zacharias Hildebrandts werkwijze, verzameld door restaurateurs, door onderzoekers, door organisten, dat we een dergelijk resultaat ook bij zijn werk mogelijk achten.

We hebben daar zelfs zoveel vertrouwen in dat we het orgel óók van 21ste-eeuwse technologie durven te voorzien. Het idee daarachter is dat we musici en andere kunstenaars van vandaag geen groter plezier kunnen doen dan de klankwereld waarmee Bach leefde en werkte op nieuwe manieren toegankelijk te maken, en zo als inspiratiebron voor nieuwe muziek te activeren.

Opluchting

In de vorige *Timbres* vertelden we over de luisterexperimenten die we hebben gedaan om deze droom – een ‘oud klinkend’ orgel met nieuwe technologie – te kunnen realiseren. De belangrijkste vraag daarbij was: staat het aanbrengen van die nieuwe technologie in het orgel die droom wellicht in de weg? Vooral het feit dat er elektromagneten in de luchtstroom naar de pijpen nodig waren, kwelde ons enigszins.

Uit de experimenten leerden we gelukkig dat oude klank en nieuwe technologie prima samen kunnen gaan. Maar we leerden nóg iets – iets wat we niet meteen hadden verwacht. Namelijk dat mensen niet alleen met hun oren luisteren, maar ook, zeggezd, ‘met hun kennis’: je luistert blijkbaar ontvankelijker naar een orgel wanneer je weet dat

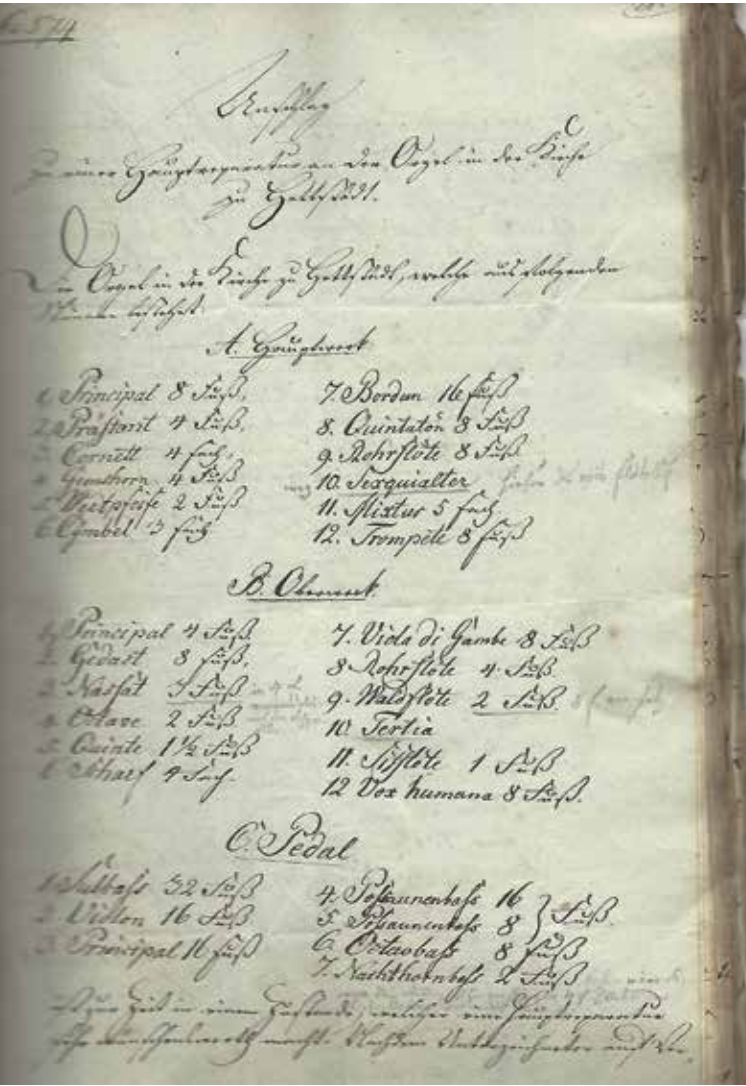


Het land van Johann Sebastian Bach en Zacharias Hildebrandt volgens een Engelse kaart uit hun tijd. Hildebrandt werd in 1688 geboren in Neder-Silezië, in het stadje Münsterberg; vandaag de dag ligt dit in Polen en heet Ziebiec. In Freiberg kwam Hildebrandt in de leer bij Gottfried Silbermann; Leipzig was de culturele hoofdstad waar Bach leefde en werkte. In Naumburg bouwde Hildebrandt zijn meesterwerk: het grote orgel in de Wenzelskirche, in 1746 goedgekeurd door Bach en Silbermann. Copenhagen staat op deze kaart omdat Hildebrandt in 1738 een voorstel voor een nieuw orgel voor de slotkerk van Christiansborg indiende. Het bijzondere aan dit ontwerp is dat Hildebrandt erin laat zien dat hij de Noord-Duitse orgelcultuur goed kent. Elementen daarvan zijn na 1738 regelmatig in Hildebrandt-orgels herkenbaar – bijvoorbeeld ook in de dispositie van zijn orgel in Hettstedt, dat als voorbeeld voor het Nieuwe Barokorgel dient.

De kerngroep heeft de afgelopen jaren regelmatig intensief overleg gevoerd met de diverse orgelmakers. De foto, genomen in de werkplaats van Elbertse Orgelmakers in Soest in december 2014, toont rechts het ‘testorgel’, nodig om klankexperimenten te doen en om te bepalen hoe het orgel technisch in elkaar moet zitten.

Het Hildebrandt-orgel in de Jacobikirche Hettstedt. Het binnenwerk werd in 1904 vervangen; alleen het front van het in 1749 gebouwde orgel bleef bewaard.





Het stadsarchief van Hettstedt bevat veel originele stukken over het Hildebrandt-orgel in de Jacobikirche – waaronder dit document met de originele dispositie.



Het orgel in het Orgelpark wijkt van Hildebrandts orgels af doordat het ‘springladen’ krijgt – een ander type ‘windlade’ dan Hildebrandt zelf toepaste. De windlade van een orgel is de platte houten doos waarop de pijpen staan en waarin de ventielen zitten die de organist met de toetsen en registerknoppen bedient. We kiezen voor springladen omdat elke pijp daarin een eigen ventiel heeft. De orgelmakers Berend Huß en Arp Schnitger pasten in 1675 in hun orgel in Stade de hier afgebeelde variant toe. Door aan een van de ronde knoppen te trekken, kan een lange lijst uit de windlade genomen worden. Op deze lijst zijn alle pijpventielen van één toets gemonteerd; mocht zo’n ventiel onderhoud nodig hebben, dan is dat met dit systeem eenvoudig mogelijk. Het Nieuwe Barokorgel van het Orgelpark krijgt daarom ook dit systeem.



Het Hildebrandt-front in Hettstedt

er zich gewoon geen moderne elementen in de luchtstroom naar de pijpen bevinden. We hebben daarom in reactie op de experimenten een extra inspanning gepleegd en bekeken of we de nieuwe technologie niet geheel *buiten* het klankbepalende gedeelte van het orgel konden houden. We zijn er erg blij mee dat dat is gelukt – nu kan straks zelfs de meest kritische luisteraar met een gerust hart naar het Nieuwe Barokorgel luisteren.

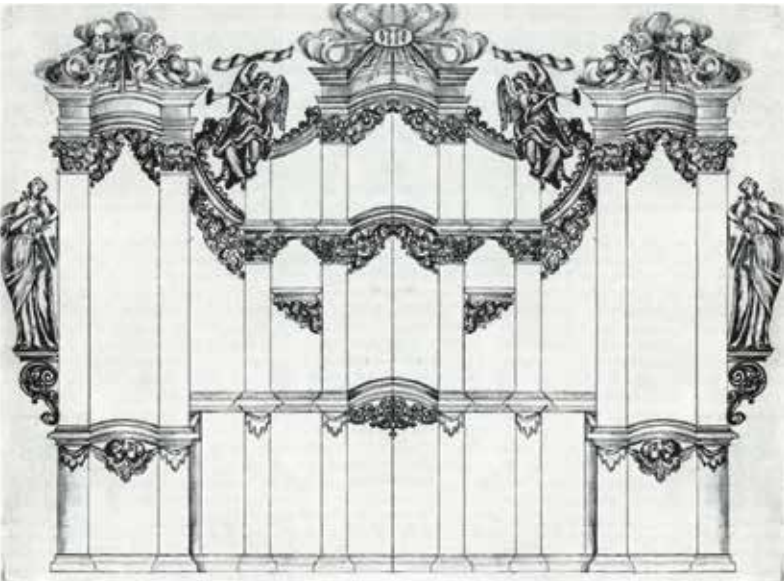
Front

Qua front zal ons orgel type behoorlijk lijken op de orgels die Zacharias Hildebrandt in Sangerhausen (1728) en Hettstedt (1749) bouwde; beide zijn ze gebaseerd op een ontwerp van Valentin Schwarzenberger. Opvallend is dat zijn ontwerp veel breder ‘werkt’ dan de orgelfronten in Sangerhausen en Hettstedt. Ook valt op dat Hildebrandt het

ontwerp in beide steden zo heel ánders uitwerkte. Het front in het Orgelpark krijgt de pilaren en profielen van het orgel in Hettstedt, en de (veel slankere) verhoudingen van het orgel in Sangerhausen.

Dispositie

Ook bij de registersamenstelling hebben we vooral op de orgels in Sangerhausen en Hettstedt gelet, en dan met name op het laatste. In feite krijgt het Nieuwe Barokorgel nagenoeg de samenstelling (‘dispositie’ volgens algemeen beschaafd orgeljargon) van het orgel in Hettstedt. Het bestaat niet meer – alleen het front is bewaard gebleven – maar we weten uit archiefonderzoek welke registers het had toen Hildebrandt het in 1749 opleverde. Op het blog dat we rond de bouw van het orgel bijhouden, is de dispositie in te zien. Streefdatum voor de ingebruikneming van het orgel is oktober 2017. [HF]



Valentin Schwarzenberger tekende het basisontwerp voor het Hildebrandt-orgel in Sangerhausen (1728). Hildebrandt gebruikte het in 1749 opnieuw voor zijn orgel in Hettstedt, dat breder werd dan het orgel in Sangerhausen – maar nog altijd niet zo breed als Schwarzenbergers ontwerp. We veronderstellen dat Schwarzenbergers ontwerp vooral voor de beeldsnijder is gemaakt. Het snijwerk staat er immers zeer gedetailleerd op.

‘Het orgel – een muzikale tijdmachine’

Het Orgelpark als collegezaal

In samenwerking met de Vrije Universiteit presenteert het Orgelpark in het voorjaar van 2016 de GastVriend-cursus ‘Het orgel: een muzikale tijdmachine’. De cursus bestaat uit zeven colleges, waarvan er vier in het Orgelpark zullen plaatsvinden, twee aan de Vrije Universiteit en één bij een van de vele beroemde historische orgels die Nederland telt. De cursus wordt gegeven door Hans Fidom.

De cursus *Het orgel: een muzikale tijdmachine* toont een geschiedenis van de westerse cultuur, gezien via de spiegel die de overal in Europa bewaard gebleven orgels ons voorhouden. Drie facetten komen aan de orde: de geschiedenis van de muziek die op orgels werd gemaakt, de technologische geschiedenis van orgels en hun architectuurgeschiedenis.

Elk college komt een bepaalde historische periode aan de orde; doel is de samenhang tussen muziek-, techniek- en architectuuraspecten in kaart te brengen. De achterliggende gedachte daarbij is dat door gaans die instrumenten als de beste orgels worden herkend die qua klank, techniek en uiterlijk een integrale eenheid vormen.

In de cursus zal het Nieuwe Barokorgel dat het Orgelpark bouwt aan de orde komen, maar ook zullen het Sauer-orgel (representant van de Duitse orgelbouw uit de 19de eeuw), het Verschuieren-orgel (dat een beeld geeft van de Franse orgelbouw in diezelfde tijd) en het laat-middeleeuwse Van Straten-orgel uitvoerig bespeeld, beluisterd en van dichtbij bekeken worden.

De cursus is alleen toegankelijk voor GastVrienden van het Orgelpark. Hoe u GastVriend kunt worden leest u op bladzijde 71.



Granada, ‘epistel-orgel’ uit 1746, gebouwd door Fernández Dávila en Jorge Bosch. Het ‘over-the-top’ barokke uiterlijk van Spaanse orgels als dit vertelt allerlei verhalen: over de geschiedenis van Europa destijds, van de katholieke kerk, maar natuurlijk ook van het idee om orgelpijpen op deze manier te plaatsen en te gebruiken.

Najaarscursus aan de Vrije Universiteit Music: Listening & Philosophy

Dit najaar presenteert de Vrije Universiteit op initiatief van de leerstoel Orgelkunde opnieuw de cursus *Music: Listening & Philosophy*. Voor GastVrienden van het Orgelpark zijn er ook ditmaal weer vijf plaatsen. Wie de cursus wil volgen, kan zich aanmelden via info@orgelpark.nl. Aan de orde komen behalve Plato en Berio ook filosofen als Aristoteles, Heidegger, Sloterdijk en Derrida; en niet te vergeten musici als Schönberg, Ives, Messiaen en Cage. Daarbij worden allerlei grenzen ter discussie gesteld. Is muziek bijvoorbeeld niet ‘gewoon’ een vorm van geluid, en wat leren ons de recent opgekomen *Sound Studies* daarover? Luisteren we niet ook met onze ogen, en is dus het uiterlijk van een orgel, of de zichtbaarheid van de organist, niet mede bepalend? Wat betekent het feit dat orgels óók machines zijn, veel meer dan andere muziekinstrumenten, voor de waardering van onze artistieke ervaring? Enzovoort. De vragen zijn talloos.

De cursus *Music: Listening & Philosophy* is een cursus die de Vrije Universiteit aanbiedt in het kader van het ‘honours programme’: de cursus is bedoeld voor de excellente student. De cursus begint op dinsdag 8 september om 18.00 uur. Elke week zijn er twee colleges, ieder twee uur lang. Regelmatig geven ‘guest lecturers’ college: Derrida-kenner Marcel Cobussen bijvoorbeeld, en popzangeres Lavalu. Meer informatie is te vinden via www.vu.nl.



Lavalu

Hoe werkt dat?

Mensuren

Het is zo'n woord dat op twee manieren kan worden gelezen: als het geëmancipeerde 'mens-uren' ('man-uren' kan immers echt niet meer), én als 'men-suren', het begrip waarmee in de orgelbouw de maatvoering van orgelpijpen wordt bedoeld, en dan vooral hun doorsnede in verhouding tot hun lengte. De klankkleur van orgelpijpen wordt namelijk door die verhouding bepaald. Simpel geformuleerd: hoe groter de doorsnede (bij gelijkblijvende lengte) van een pijp, hoe grondtoniger hij klinkt; hoe 'enger' een pijp, hoe helderder de klank.

'Mensuren' is orgeljargon voor de maten van orgelpijpen. Zoals in een eerdere aflevering van deze rubriek is verteld, zijn de pijpen van orgels geordend in registers; elk register 'produceert' een eigen klankkleur. Een register bestaat daartoe uit veel pijpen: voor elke toets één. Hoe de mensuren van alle pijpen van één register zo te kiezen dat de klankkleur van dit register op alle toetsen dezelfde (of tenminste vergelijkbaar) blijft?

In de zoste eeuw is veel onderzoek gedaan naar de patronen die orgelmakers zoals Schnitger en Silbermann daartoe volgden. Daaruit blijkt dat zij iets heel anders deden dan je mogelijk zou verwachten: ze gaven niet alle pijpen van één register dezelfde verhouding tussen lengte en doorsnede, maar varieerden daarin heel soepel.

Rond 1800 nam de behoefte aan rationalisering toe. In de orgelbouw hoort daarbij de naam van orgelkundige Johann Gottlob Töpfer (1791-1870). Töpfer ontwikkelde in zijn orgelbouwboeken de – wat hij noemde – 'Normalmensur': de wiskundige mensurenreeks die garandeert dat de klankkleur van alle pijpen binnen één register gelijk blijft.

Hij dacht als volgt. Stel dat we een uitermate simpel orgel hebben met slechts twaalf toetsen, bijvoorbeeld do – re – mi – fa – sol – la – ti – do* – re* – mi* – fa* – sol*, en maar één register. De tonen met een sterretje hebben een frequentie (toonhoogte) die dubbel zo hoog is als die van de tonen met dezelfde naam aan het begin van de reeks. Anders gezegd: do* klinkt een octaaf hoger dan do. Omdat de frequentie van orgelpijpen wordt bepaald door hun lengte, is de verhouding tussen de lengte van de pijp op do en die op do* dan ook 2 : 1. Hetzelfde geldt voor de pijpen op re en re*, mi en mi*, enzovoort.

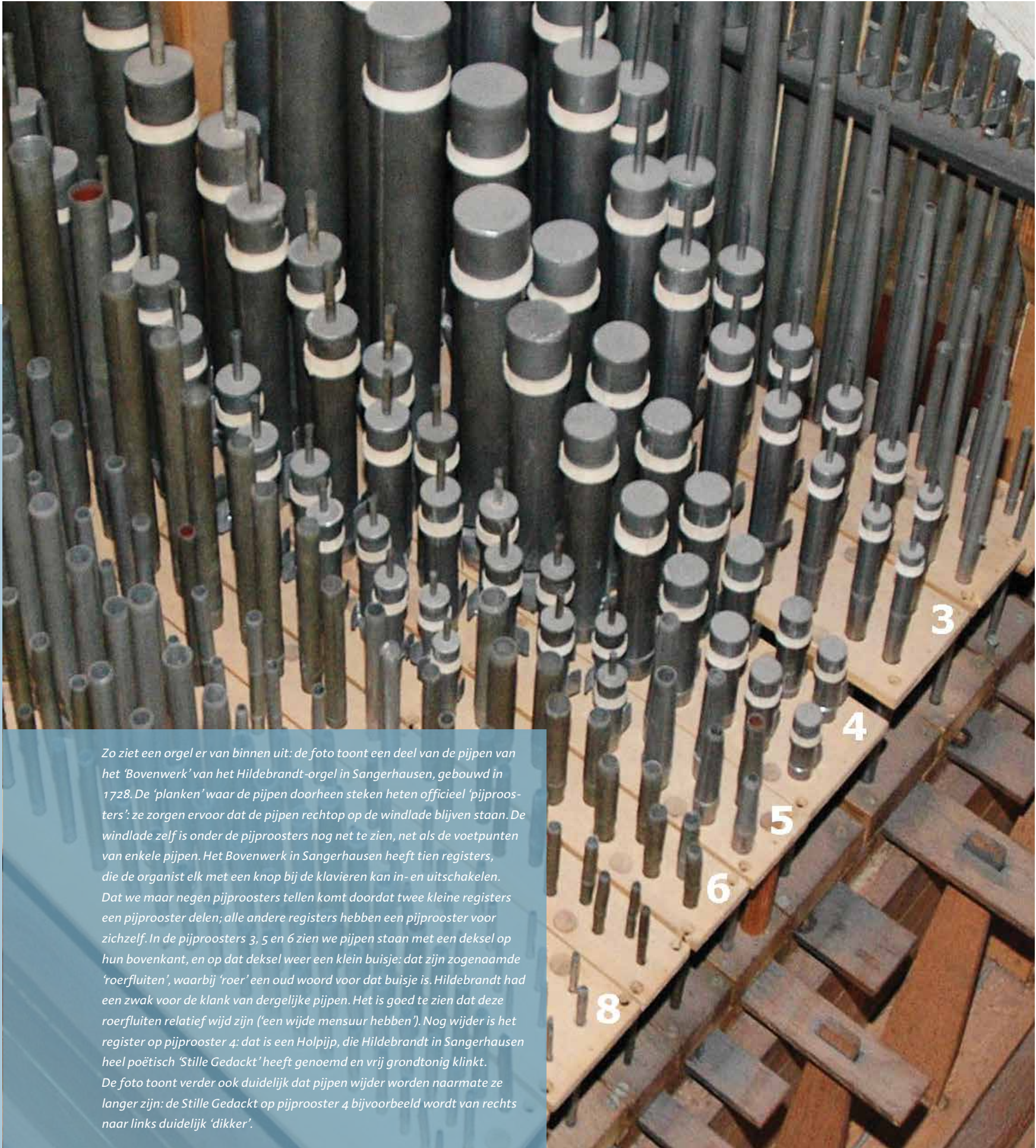
Je zou nu verwachten dat deze pijpen, om een gelijke klankkleur te genereren, ook in hun doorsnede deze verhouding zouden volgen; dat dus de doorsnede van de pijp op do tweemaal zo groot is als die van de pijp op do*. Maar dat is niet het geval. Töpfer vond integendeel dat gelijke klankkleur binnen een reeks pijpen wordt bereikt wanneer de pijp op mi* de helft van de doorsnede van de pijp op do heeft.

Denken in Töpfers termen is onder veel orgelmakers nog altijd in gebruik. Logisch: het geeft houvast. Maar bij het begrijpen van barokke klank kan het in de weg staan. Het geheim daarvan kunnen we slechts op het spoor komen door oude pijpen op te meten, en de vele vaak opmerkelijke variaties in hun mensuren te proberen begrijpen door er heel aandachtig naar te luisteren.

[HF]

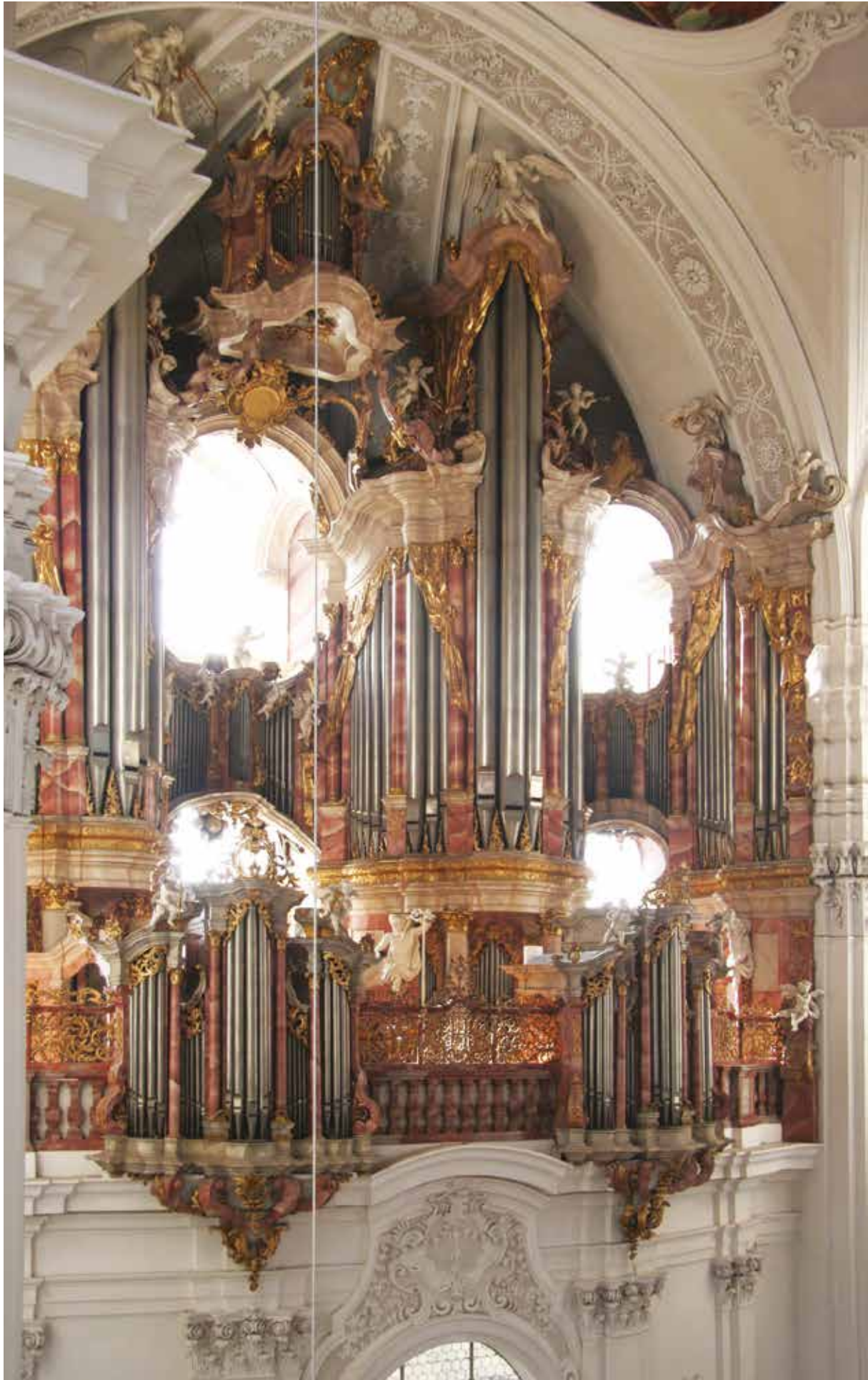
Bij welke diameter geeft een korte pijp dezelfde

klankkleur als een lange?



Zo ziet een orgel er van binnen uit: de foto toont een deel van de pijpen van het 'Bovenwerk' van het Hildebrandt-orgel in Sangerhausen, gebouwd in 1728. De 'planken' waar de pijpen doorheen steken heten officieel 'pijproosters': ze zorgen ervoor dat de pijpen rechtop op de windlade blijven staan. De windlade zelf is onder de pijproosters nog net te zien, net als de voetpunten van enkele pijpen. Het Bovenwerk in Sangerhausen heeft tien registers, die de organist elk met een knop bij de klavieren kan in- en uitschakelen. Dat we maar negen pijproosters tellen komt doordat twee kleine registers een pijprooster delen; alle andere registers hebben een pijprooster voor zichzelf. In de pijproosters 3, 5 en 6 zien we pijpen staan met een deksel op hun bovenkant, en op dat deksel weer een klein buisje: dat zijn zogenaamde 'roerfluiten', waarbij 'roer' een oud woord voor dat buisje is. Hildebrandt had een zwak voor de klank van dergelijke pijpen. Het is goed te zien dat deze roerfluiten relatief wijd zijn ('een wijde mensuur hebben'). Nog wijder is het register op pijprooster 4: dat is een Holpijp, die Hildebrandt in Sangerhausen heel poëtisch 'Stille Gedackt' heeft genoemd en vrij grondtonig klinkt. De foto toont verder ook duidelijk dat pijpen wijder worden naarmate ze langer zijn: de Stille Gedackt op pijprooster 4 bijvoorbeeld wordt van rechts naar links duidelijk 'dikker'.

Hoe verder je naar het zuiden reist, hoe bonter barokorgels eruitzien. Dit is het orgel dat Joseph Gabler in 1737-1750 in de basiliek van de abdij van Weingarten bouwde. Op een boeiende manier gaf hij destijds al een idee van wat 'deconstructing an organ' betekenen kan, eenvoudig door alle afdelingen van dit orgel daadwerkelijk een eigen kast te geven – en zo de beschouwer aan te zetten tot de vraag hoe zo'n orgel technisch eigenlijk in elkaar zit. Er wordt overigens niet alleen oude muziek op het orgel van Weingarten gespeeld: in de marge speelt het ook dit jaar weer een rol bij de toonaangevende 'Internationale Weingartener Tage für Neue Musik'. Het snijvlak tussen oude klank en nieuwe muziek verkennen is precies ook de bedoeling van de publieksworkshops in het Orgelpark.



Nieuw: publieksworkshops!

Het Orgelpark is behalve concert-
zaal ook een werkplaats. Niet alleen
voor wetenschappers tijdens de
Orgelparkcolloquia en -symposia,
maar ook voor musici – we orga-
niseren bijvoorbeeld regelmatig
meester cursussen voor conservato-
riumstudenten uit Midden-Europa.

Komend najaar breiden we onze
werkplaatsactiviteiten uit, en wel
met workshops voor u, ons publiek.

We nodigen u van harte uit om op
de woensdagen 23 september en
2 december samen met (en onder
leiding van) de groep I/O aan een
bijzonder project te komen werken:
u gaat meedenken over de vormge-
ving van een Orgelparkconcert door

I/O in april 2016.

De groep I/O bestaat uit drie componisten, een sound designer en een scenograaf: Thanasis Deligiannis, Kaja Draksler, George Dumitriu, Kieran Klaassen en Roelof Pothuis. Aan de workshops werken ook improvisator Jacob Lekkerkerker en orgelresearcher Hans Fidom mee. De workshops zijn zo georganiseerd dat de kennis die u nodig heeft om mee te denken en te discussiëren ter plaatse wordt gegeven; en als u meer wilt weten over een specifiek onderwerp, dan vraagt u dat gewoon.

De workshop op 23 september heeft als titel 'Deconstructing an Organ'. De vijf kunstenaars die samen I/O vormen willen zelf het orgel opnieuw ontdekken, en dan vooral als een machine en een muziekinstrument dat allerlei klanken in petto heeft die elders en door anderen nog niet gezien, niet gehoord, niet gebruikt zijn. Ze vinden het niet meer dan logisch hun luisteraars in die zoektocht te betrekken, en vroegen Hans Fidom om daarbij als een soort vraagbaak en reisleader te fungeren. Hun ideeën zijn daarbij vergaand: I/O wil *in* de Orgels van het Orgelpark kijken, weten hoe de techniek werkt, hoe de klankstructuur in elkaar zit, wat de ideeën achter de diverse orgelconcepten zijn, en vooral ook hoe ze die concepten kunnen ontregelen.

De workshop op 2 december gaat op dat spoor verder en heet 'Rearranging History': hoe kan de 21ste eeuw met respect voor geschiedenis en traditie tot klinken komen? Ditmaal behandelt Hans Fidom samen met improvisator Jacob Lekkerkerker de geschiedenis van het orgel in nieuwe termen, met allerlei nieuwe muziek als voorbeelden. Welke dromen hebben musici en instrumentbouwers gehad, en hoe sluiten nieuwe dromen daarbij aan? Wat kan helemaal anders, wat verdient het onaangetast te blijven?

Een tip voor wie van u meer wil dan 'slechts' meediscussiëren, bijvoorbeeld door actief mee te doen aan de soundwalk *door* de Orgelpark-orgels: meldt u snel aan (met een mailtje aan info@orgelpark.nl), want voor die spectaculaire wandeling zijn slechts enkele plaatsen beschikbaar. ^[HF]

Hoe kan de 21ste eeuw met respect voor

geschiedenis en traditie tot klinken komen?

‘Wagner-orkest voor kleine ruimtes’: het orkestraal harmonium

De Eerste Wereldoorlog maakte een eind aan het optimisme in Europa. Een van de vele gevolgen was dat allerlei muzikale ontwikkelingen drastisch van richting veranderden (zoals onder organisatoren en orgelmakers) of zelfs helemaal van het toneel verdwenen. Een voorbeeld van dat laatste is de ontwikkeling van het zuigwindharmonium, door Duitse bouwers in de vorm van het ‘orkestraal harmonium’ tot grote verfijning gebracht. Klaas Hoek doet promotie-onderzoek naar deze vergeten episode uit de muziekgeschiedenis. Het Orgelparkcolloquium op zaterdagmiddag 10 oktober is geheel aan zijn onderzoek gewijd.

Tot ongeveer 1890 werkten harmoniums in Europa met ‘drukwind’: lucht werd onder druk door de ‘tongen’ gepompt. De tongen zijn bij het harmonium wat pijpen zijn bij het orgel: ze zorgen voor de klank. Na 1890 kwam, als gevolg van de introductie van het Amerikaanse zuigwindharmonium, ook het omgekeerde systeem op de Europese markt. Bij dit type ontstaat de klank doordat de lucht door de tongen wordt gezogen – of, anders gezegd: dit harmonium werkt met onderdruk. Het effect is dat de klank minder luid is, maar omgekeerd ‘zeer uitdrukkingvol’, zoals men het destijds noemde. Duitse harmoniumbouwers brachten het concept vervolgens tot grote hoogte.

Klaas Hoek vertelt: ‘Rond 1900 wijdden salons te Berlijn zich aan moderne beeldende kunst: de crème de la crème van de Duitse hoofdstad genoot onder elkaar van de nieuwste artistieke ontwikkelingen. In deze kleinschalige bijeenkomsten vonden ook allerlei andere activiteiten plaats, zoals muziekuitvoeringen en het voordragen van gedichten. Eén van die salons was *Keller & Reiner*. In 1900 gaf Oscar Bie, hoofdredacteur van het toonaangevend kunsttijdschrift *Die neue Rundschau*, er een lezing en een concert op een verdekt opgesteld orkestraal harmonium. De reacties waren zeer positief. In zijn lezing bekritiseerde Bie de openbare concertpraktijk: teveel gericht op representatie, sensatie en het etaleren van kennis en kunde. Hij droomde van een reform van het musiceren, en eigenlijk van mogelijkheden voor het vrij ontwikkelen van moderne kunst überhaupt. Bie zag daarbij een hoofdrol voor het orkestraal harmonium, volgens hem niets minder dan een “Wagnerorkest voor de kleine ruimte”. Inderdaad konden met het nieuwe instrument op subtiële wijze karakters en wendingen aan klanken gegeven worden die niet te noteren waren. Het was dus zeer geschikt voor het uitvoeren van composities vanuit een improvisatorische benadering van het klankmateriaal. Dergelijk omgaan met de continue toon van het harmonium en de mogelijkheden om deze toon dynamisch te variëren, zag Bie als specifiek voor de moderne kunst rond 1900.’

Van Oscar Bie’s droom is als gevolg van de culturele veranderingen na de Eerste Wereldoorlog niets terecht gekomen. Hoek: ‘Maar wat als we de wijze van musiceren die Bie bedoelde reconstrueren en alsnog in de praktijk brengen? Wat leert ons dat over het musiceren destijds, en wat kan het ons musiceren vandaag opleveren?’ Daarover gaat het harmonium-colloquium op zaterdag 10 oktober. Het begint om 14.15 uur en duurt tot omstreeks 17.00 uur. Op het programma behalve informatie ook veel ruimte voor muziek en discussie. De voertaal is Nederlands. [\[HF\]](#)

Oscar Bie droomde van een reform van het

Berlijn in 1900: de bakermat van het orkestraal harmonium



musiceren

Film: tweemaal Friedrich Wilhelm Murnau



Het Orgelpark kent inmiddels een

lange ‘filmtraditie’: elk seizoen

tonen we enkele zwijgende films uit

de vroege 20ste eeuw, voorzien van

live muziek. Daarmee sluit het

Orgelpark aan bij een eerdere tra-

ditie die met name in Amsterdam

bijzonder rijk was, met beroemde

organisten als Bernard Drukker

(1910-1992) en dito orgels als het

– overigens nog altijd bestaande –

grote orgel in het Tuschinski

Theater. Dit najaar staat in het

Orgelpark één van de belangrij-

ste regisseurs uit de tijd van de

zwijgende film tweemaal centraal:

Friedrich Wilhelm Murnau.

Dé Nederlandse meester in het live improviserend muziek bij zwijgende films maken is zonder twijfel Joost Langeveld. Hij was de eerste die deze kunst weer oppakte; nadat begin jaren '30 geluid bij films de gewoonste zaak van de wereld begon te worden, waren orgels en organisten in bioscopen gestaag buiten beeld geraakt. Langeveld introduceerde een nieuwe vorm: in zijn musiceren gaat het niet om het produceren van geluiden bij het beeld (loeiende treinen, kerkklokken, vogeltjes) of indruk maken met virtuoos spel en duizelingwekkende klankkleurwisselingen, maar om het creëren van muziek die de film draagt. Daarbij schuwt hij niet eigentijdse elementen in te brengen. Veel organisten volgen inmiddels zijn voorbeeld. Op 29 augustus speelt Joost Langeveld ter gelegenheid van de Uitmarkt bij de film *Tartüff*, een film van de beroemde Duitse regisseur Friedrich Wilhelm Murnau.

Toevalligerwijs presenteert het Orgelpark later dit najaar, op 6 november, nóg een film van Murnau's hand – en wel de allerbekendste: *Nosferatu / eine Symphonie des Grauens*, de eerste verfilming van het boek *Dracula* van Bram Stoker. Bij deze voorstelling wordt de filmmuziek niet alleen op onze orgels gemaakt, maar door een compleet ensemble op allerlei instrumenten. Het ensemble bestaat uit conservatoriumstudenten uit Saarbrücken; ze zullen samen improviseren onder leiding van hun docent, organist Jörg Abbing. Abbing is in Duitsland wat Langeveld is in Nederland: een autoriteit op het gebied van het musiceren bij zwijgende films.

Friedrich Wilhelm Murnau (1888-1931) had een voorkeur voor het bovennatuurlijke. *Nosferatu*, gemaakt in 1922, is daarvan een duidelijk voorbeeld. Maar ook kluchtige onderwerpen spraken hem aan. Zo is *Tartüff* gebaseerd op het gelijknamige toneelstuk van de 17de-eeuwse Jean-Baptiste Poquelin, beter bekend als Molière. In *Tartüff* schraapt een rijk man zijn kleinzoon uit zijn testament, ten gunste van zijn huishoudster. De kleinzoon tracht dat ongedaan te maken door zich tegenover zijn grootvader voor te doen als filmregisseur. Beide films worden gekenmerkt door de vele vernieuwingen die Murnau doorvoerde; zo kijkt de kijker regelmatig (via de camera uiteraard) door de ogen van een personage. [\[HF\]](#)

Friedrich Wilhelm Murnau had een voorkeur

voor het bovennatuurlijke



Het Orgelpark, een podium met een missie

Wij vragen uw support

Het Orgelpark in Amsterdam is een internationaal podium voor organisten, componisten en andere kunstenaars. Het doel is het orgel door een nieuwe presentatie te integreren in het muziekleven. Het Orgelpark werkt met een breed palet aan activiteiten, zoals het verlenen van compositieopdrachten en studie-faciliteiten, het organiseren van concerten en masterclasses, en het Orgelpark Research Program.

Wat biedt het Orgelpark u?

Het Orgelpark wil een breed publiek aanspreken, jong en oud, gewone muziekliefhebbers en professionals. Daarom willen we dat mensen zich thuis voelen in het Orgelpark. En daar zullen wij ook alles aan doen. Naast het brede afwisselende programma, bieden wij een prachtige Art Deco-ambiance, een intieme concertzaal met zes indrukwekkende orgels, een mooie en heldere akoestiek, een gezellige foyer. En natuurlijk wordt u door ons warm en persoonlijk onthaald. Het Orgelpark bezoeken is uitgaan op zijn best.

Steun ons

- Help ons om het orgel op een nieuwe manier te presenteren en een plaats te geven in het actuele muziekleven.
- Ondersteun jong talent en geef jonge organisten de kans om op te treden in een prachtige ambiance.

Word Vriend van het Orgelpark, u ontvangt dan:

- 2 x per seizoen ons magazine Timbres, met concertoverzichten, achtergrondartikelen, interviews, concerttoelichtingen, etc.
- Een cd die is uitgegeven door het Orgelpark.

U kunt meer doen: word GastVriend van het Orgelpark

- Bent u nieuwsgierig naar wat er in het Orgelpark staat te gebeuren?
- Heeft u zin om gezellig uit te gaan in een prachtig Art Deco theater?
- Zin om eens echt te gast te zijn?

Als GastVriend kunt u alle concerten gratis bezoeken. U ontvangt elk jaar tweemaal Timbres en een cd.

Hoe word u Vriend of GastVriend?

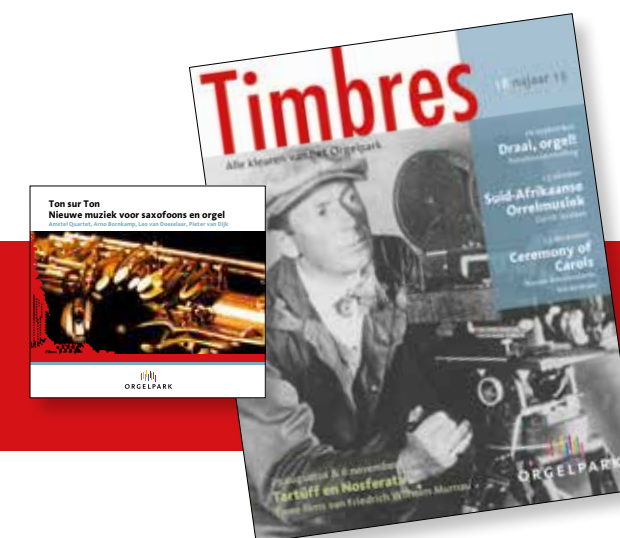
Online	www.orgelpark.nl
Post	Gerard Brandtstraat 26, 1054 JK Amsterdam
Fax	020 51 58 119
Telefoon	020 51 58 111
Mail	info@orgelpark.nl

Losse kaarten

Losse kaarten	€ 20,- / € 15,- en € 12,50
Studenten, 65+ en stadspas	€ 12,50 / € 9,- en € 8,-

Word Vriend
van het Orgelpark
voor € 40,- en help
ons het orgel op een
nieuwe manier te
presenteren

Word GastVriend
van het Orgelpark
voor € 70,- en



bezoek gratis
alle concerten!

Kijk verder op www.orgelpark.nl

Kaartverkoop en meer...

Losse kaarten

Losse kaarten € 20,- / € 15,- en € 12,50
 Studenten, 65+ en stadspas € 12,50 / € 9,- en € 8,-

Telefonische bereikbaarheid

Dinsdag t/m vrijdag van 14.00 tot 17.00 uur en op concertdagen vanaf 5 kwartier voor aanvang van het concert.

Openingstijden kassa

De kassa is geopend vanaf 5 kwartier voor aanvang van het concert.

Vriend of GastVriend worden

Online www.orgelpark.nl
 Post Gerard Brandtstraat 26, 1054 JK Amsterdam
 Fax 020 51 58 119
 Telefoon 020 51 58 111
 Mail info@orgelpark.nl

Vriend € 40,- per seizoen
 GastVriend € 70,- per seizoen

Belastingvoordeel voor Vrienden

De Belastingdienst ziet het bedrag van € 40,- dat u het Orgelpark schenkt wanneer u Vriend van het Orgelpark wordt als donatie. Dit houdt in dat u dit bedrag bij het aangeven van uw inkomstenbelasting van uw inkomen mag aftrekken.

Reserveren/bestellen door GastVrienden

Online www.orgelpark.nl
 Reserveren van kaarten door GastVrienden kan tot uiterlijk twee uur voor de voorstelling. U ontvangt dan uw toegangsbewijs per e-mail retour. Wilt u per mail of telefonisch bestellen? Zie hieronder.

Reserveren/bestellen door Vrienden/Gasten

Online bestellen

Online bestellen van kaarten kan tot uiterlijk twee uur voor de voorstelling. U kunt alleen online bestellen indien u direct betaalt via iDEAL. U ontvangt dan uw toegangsbewijs per e-mail retour.

Schriftelijk bestellen (Post, Fax of Mail)

Post Gerard Brandtstraat 26, 1054 JK Amsterdam
 Fax 020 51 58 119
 Mail info@orgelpark.nl

Schriftelijk kaarten bestellen kan tot uiterlijk twee weken voor de voorstelling. Per kaartje wordt € 1,- aan kosten en porti berekend. Door invulling van uw rekeningnummer en handtekening machtigt u het Orgelpark het totaalbedrag van uw rekening af te schrijven.

Gereserveerde kaarten dienen uiterlijk een halfuur voor aanvang van de voorstelling te zijn afgehaald. Na dit tijdstip vervalt uw reservering. Wij stellen het op prijs indien u bij verhindering uw reservering annuleert. Zo worden anderen in de gelegenheid gesteld alsnog de voorstelling bij te wonen.

Kaarten kopen aan de kassa

Aan de kassa kunt u contant betalen of pinnen. Wij accepteren geen theaterbonnen.

Losse cd's

Het Orgelpark geeft regelmatig cd's uit. Deze cd's kunt u telefonisch of via www.orgelpark.nl bestellen. Ook zijn ze te koop in de foyer van het Orgelpark. Prijs: € 15,- voor een enkele cd.

Regels bezoek

Het is niet toegestaan beeld- en/of geluidsopnamen te maken tijdens de voorstelling. Mobiele telefoons dienen uitgeschakeld te zijn.

Informatie voor mindervaliden

Er zijn algemene invalidenparkeerplaatsen aanwezig vóór het gebouw. Het Orgelpark is geschikt voor mindervaliden (de linkeringang is speciaal voor rolstoelgebruikers). Voor een goede gang van zaken is het handig om bij uw reservering op te geven dat u mindervalide bent. Blindengeleidehonden zijn welkom, mits vooraf aangemeld. Er is geen ringleiding aanwezig.

Hoe ons te bereiken, openbaar vervoer en parkeren

Parkeren in het centrum is moeilijk en duur. Parkeren in de Gerard Brandtstraat is niet mogelijk. We raden u sterk aan uw auto te parkeren in een parkeergarage (Parkeergarage Byzantium of Museumplein) of per openbaar vervoer te komen. Openbaar vervoer: Tram lijn 1, halte Jan Pieter Heijestraat. Gebruik om uw route te plannen de site www.bereikbaar.amsterdam.nl

Bestel en info www.orgelpark.nl

Vooruitblik

Het Orgelpark in het voorjaar van 2016

Zet een zanger in het Orgelpark en hij voelt zich meteen thuis: de akoestiek draagt zijn stem moeiteloos en onmiddellijk. Zelfs het kleinste geluid krijgt body, en tegelijk is de nagalm beknopt genoeg om articulatie en frasering nauwkeurig vorm te geven. Dat is in een notendop wat zangers (en overigens ook violisten, blazers en andere musici) ons steeds weer enthousiast vertellen. We vermoeden dat de enorme koepel onze zaal die bijzondere kwaliteit verleent.

En dus staan ook in het voorjaar van 2016 weer de nodige vocale concerten op het programma: acht om precies te zijn. Onder meer in het *Via Crucis-festival*, dat, zoals we gemerkt hebben, in een behoefte voorziet. Het festival bewijst dat er voor de lijdenstijd veel meer schitterende muziek gecomponeerd is dan *Bachs Mattheüspassie* alleen, hoe overrompelend mooi en indrukwekkend die ook is.

Vaste elementen in het voorjaarsprogramma zijn ook ditmaal de orgelconcerten door organisten als

Thomas Trotter en *Ben van Oosten*. Nieuw is het dubbelconcert dat we aan de muziek van *Spinvis* wijden. De Utrechtse popmusicus zal voor het eerst in het Orgelpark te horen zijn.

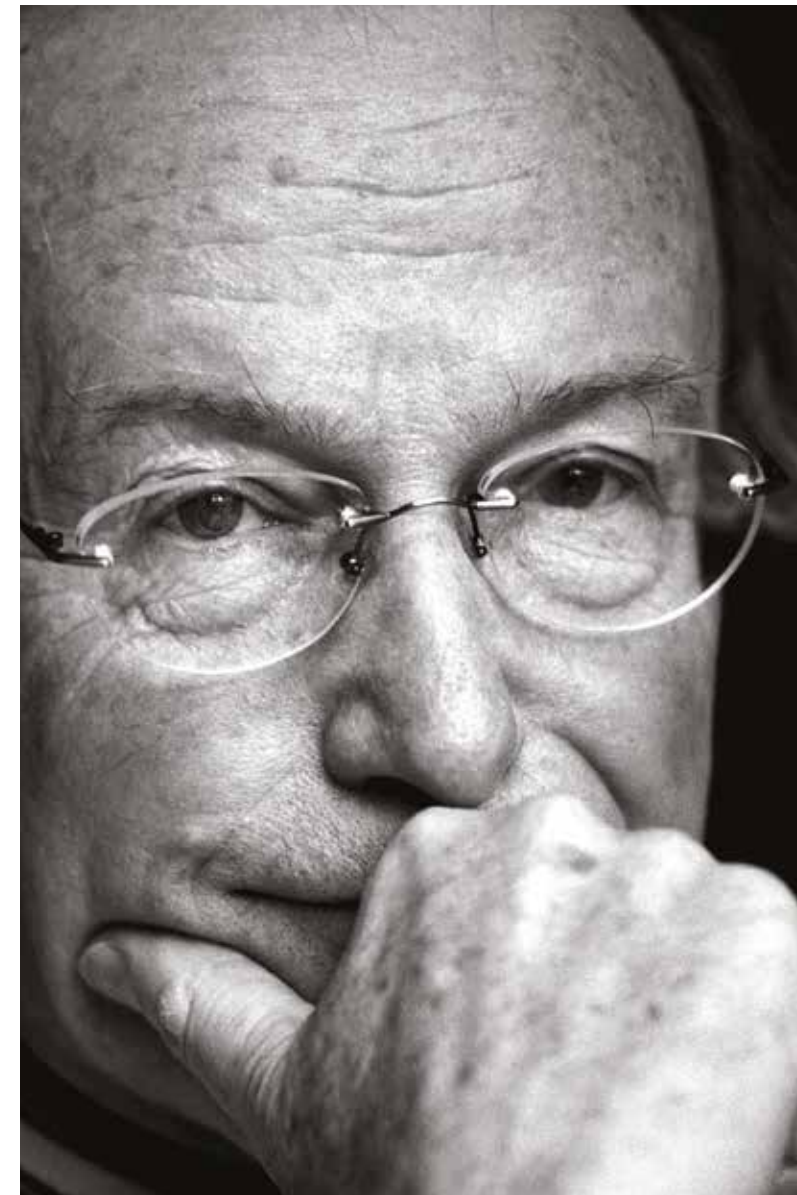
We geven dit voorjaar de samenwerking met de conservatoria van Amsterdam en Den Haag en Arnhem een nieuwe impuls met een compositie- en muziektheaterproject; daarin onder meer een concert voor strijkers en orgel, met een hoofdrol voor een van de belangrijkste Nederlandse componisten uit de zoste eeuw: *Anthon van der Horst*. Natuurlijk vergeten we de wat latere zoste eeuw ook dit voorjaar niet. Zo staan componistenportretten van *Hans Kox* en *Hans Koolmees* op het programma.

Intussen werken we op de achtergrond gestaag door aan de bouw van het Nieuwe Barokorgel. Het betekent dat we in het voorjaar van 2016 *afscheid nemen van het Van Leeuwen-orgel* – dat gaan we doen tijdens een van onze zaterdagmiddag-colloquia.



Spinvis

Hans Kox



Anthon van der Horst

Nieuwsgierig geworden?

Kijk op www.orgelpark.nl. Daar vindt u de 'actueelste' versie van ons programma.

Colofon

TIMBRES • *Alle kleuren van het Orgelpark*

Nummer 18 • Najaar 2015

Timbres verschijnt tweemaal per seizoen, in juni (over de evenementen in het Orgelpark in het najaar, dus van september tot en met december) en in december (voorjaar, dus van januari tot en met mei). Timbres brengt achtergrondinformatie bij de evenementen die in het Orgelpark plaatsvinden.

Redactie

Hans Fidom
M 06 537 14 735
E hansfidom@orgelpark.nl
W www.orgelpark.nl

Vormgeving

Stichting Utopa, Leiden

Aan dit nummer werkten mee Auteurs

Jolanda Breur, Marijn Dulfer, Hans Fidom, Immanuel de Gilde, Tijsjoris Groot, Jacqueline Oskamp, René van Peer, Bente Schreurs, Tamar Tarenskeen

Fotografie

Billie Alice [Marieke Duijsters] (René van Peer), Oliver Bildfang (Lavalu), Joris-Jan Bos (Cora Bos, C-scope), Martin Doering/Orgelseite (Weingarten), Sonja Duimel (Dagboek Orgelpark), Bert van Dijk (Dagboek Orgelpark), Fynch Photography (Ensemble Black Pencil), Hans Fidom (Het Nieuwe Barokorgel, Hoe werkt dat?), Lebrecht Music & Arts (Mozart/Hindemith), Iris Mooij (Anna Mikhailova), Nieuw Amsterdams Kinderkoor (Nieuw Amsterdams Kinderkoor), Peter Peters (Het Nieuwe Barokorgel), Joyce Vanderfeesten (Stockfoto's Orgelpark, 64-Feet)

De redactie heeft geprobeerd van alle afbeeldingen de rechthebbenden te achterhalen. Wie kan aantonen recht te hebben op een of meer afbeeldingen in dit nummer zonder door de redactie te zijn benaderd, wordt verzocht zich binnen twee weken na het verschijnen van dit nummer bij de redactie te melden.

Uitgever

Stichting Het Orgelpark
Gerard Brandtstraat 26
1054 JK Amsterdam
T 020 51 58 111
W www.orgelpark.nl

Abonnementen

Wij nodigen u van harte uit om naar het Orgelpark te komen: als onze gast en als onze vriend. En misschien wilt u wel GastVriend worden van het Orgelpark. Daarmee steunt u ons doel om het orgel nieuw leven in te blazen. Als GastVriend ontvangt u tweemaal per seizoen het tijdschrift Timbres (met onder meer concertoverzichten, achtergrondartikelen, interviews en concerttoelichtingen), u krijgt een cd uit onze collectie én u kunt zoveel concerten als u maar wilt gratis bijwonen. Zie voor meer informatie de voorgaande bladzijden.

ISSN

1873-121X

STICHTING UTOPA

Het ontstaan

De Stichting Utopa ontleent haar naam aan de Topa-Groep. Een groep ondernemingen die werkzaam is op het gebied van transportverpakken, met accenten op handel, productie, technologie, onderzoek en nascholing.

De stichting werd in 1988 opgericht en bezit vanaf dat jaar alle aandelen van de Topa-Groep. De inkomsten van de stichting bestaan onder andere uit de dividenden die de stichting op dit aandelenbezit ontvangt. Hoezeer de Stichting Utopa en de Topa-Groep door de eigendomsverhouding ook met elkaar zijn verbonden, de commerciële zeggenschap over de Topa-Groep berust niet bij de stichting. De samenhang tussen de Stichting Utopa en de Topa-Groep is als bij een munt: twee zijden die elkaar niet zien maar toch bij elkaar horen. Twee verschillende gezichten die samen een eenheid vormen.

Een visie

De belangrijkste beweegredenen van de toenmalige eigenaar van de Topa-Groep, Loek Dijkman, om zijn bezit in de Stichting Utopa onder te brengen was zijn visie dat de onderneming een rol in haar omgeving vervult die verder gaat dan het verschaffen van werk en het maken van winst. De gedachte hierbij is dat de onderneming haar “overwinst” niet aan aandeelhouders uitkeert maar aan haar omgeving waaraan zij haar bestaansrecht ontleent. De winst wordt aangewend voor het algemeen nut.

De geschiedenis herhaalt zich

De constructie om het vermogen van een onderneming in een stichting onder te brengen, alsmede het idee dat er aan ten grondslag ligt, is niet nieuw. Al in 1889 richtte Ernst Abbe in Duitsland in Jena de Carl Zeiss Stiftung op. Voor Abbe gold zijn persoonlijke overtuiging dat “ondernemingseigendom aan strengere ethische maatstaven dient te voldoen en als openbaar goed wordt behandeld, voor zover dat uitgaat boven de maatstaf van een passend loon voor werk”. In ons eigen land bestonden rond 1900 utopische bewegingen rond Frederik van Eeden en Nescio. Bij de Van Leer-Groep, eveneens een verpakkingsbedrijf, werd in 1972 het ondernemingsvermogen ten behoeve van ideële doeleinden in een stichting ondergebracht.

Statutaire doelstelling

De statutaire doelstelling van de Stichting Utopa is: Het actualiseren en stimuleren van creatieve talenten van mensen, daar waar de aanleg van enkelingen, om welke reden dan ook, geen kans krijgt. Onze samenleving legt zwaar de nadruk op bepaalde waarden, maar plaatst daardoor andere in de schaduw. De stichting stelt zich ten doel een bijdrage te leveren aan het compenseren van deze onevenwichtigheden. Omdat de waarden die de samenleving benadrukt

aan periodieke veranderingen onderhevig zijn, actualiseert de stichting haar aandachtsgebieden voortdurend. De geschiedenis leert dat bij het nemen van beslissingen economische argumenten vaak de doorslag geven. Achteraf blijkt dat die argumenten soms eenzijdig, discutabel of zelfs onjuist zijn. De stichting wil met de haar ter beschikking staande middelen deze eenzijdige waardebeoordeling enigszins compenseren en als katalysator fungeren in een beoogd veranderingsproces. Tegelijkertijd wil de stichting de betrekkelijkheid van ons tegenwoordige bestel benadrukken zonder direct een beter (utopisch) alternatief voorhanden te hebben.

Een utopie

De naam van de Stichting Utopa past wonderwel binnen de Topa-Groep. Deze naam roept natuurlijk ook associaties op met Utopia, het in 1516 door Thomas More gepubliceerde boek waarin hij een volmaakt gelukkige staat beschreef. Een utopie..... Na Thomas More volgden er nog vele utopisten, ook in Nederland. Ondanks de verschillen van inhoud hadden alle utopieën door de eeuwen heen betrekking op de relatie van de mens tot zijn omgeving, op de verhouding van mens tot mens, van de mens tot de natuur en van de mens tot zijn werk. In het perspectief van deze verhoudingen is de Stichting Utopa werkzaam waarbij het historisch besef steeds een terugkerend element is.

Aandachtsgebieden

Binnen verschillende aandachtsgebieden wordt door de stichting voortdurend een segment gekozen dat extra aandacht en ondersteuning behoeft. Waar mogelijk ondersteunt de stichting educatieve activiteiten die een verband hebben met de geselecteerde aandachtsgebieden.

Beeldengalerij Het Depot in Wageningen

www.hetdepot.nl

Arboretum De Dreijen in Wageningen

www.botanischetuinen.wur.nl/dreijen

Het Orgelpark in Amsterdam

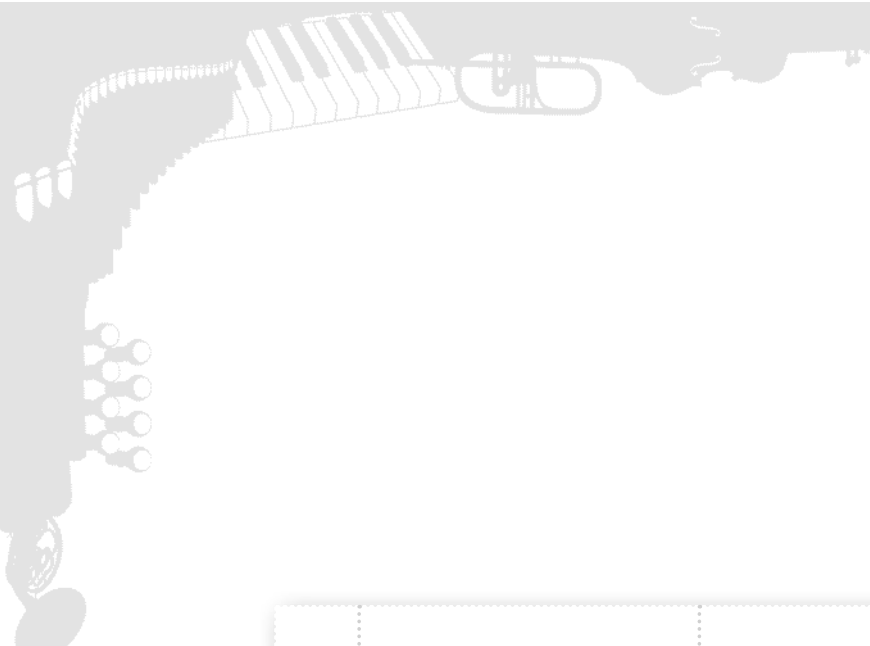
Het Orgelpark heeft als doel het orgel door een nieuwe presentatie te integreren in het muziekleven. www.orgelpark.nl

Het Weeshuis in Leiden

In dit project wordt het Kinderrechtenhuis Nederland gefaciliteerd. www.kinderrechtenhuis.nl

Utopa-Academie

www.utopa-academie.nl



Steun ons		en word (Gast)Vriend!	
Het Orgelpark, een podium met een missie		 Word Vriend voor € 40,-	Word GastVriend voor € 70,-
• Help ons om het orgel op een nieuwe manier te presenteren en een plaats te geven in het actuele muziekleven • Ondersteun jong talent en geef jonge organisten en nieuwe componisten de kans om op te treden in een prachtige ambiance		U ontvangt • 2 x per seizoen ons tijdschrift Timbres • Een cd die is uitgegeven door het Orgelpark <i>Het bedrag van € 40,- is aftrekbaar bij uw belastingaangifte</i>	• U bent altijd van harte welkom als onze gast in het Orgelpark en u kunt gratis alle concerten bezoeken! • U ontvangt: 2 x per seizoen ons tijdschrift Timbres • U ontvangt een cd die is uitgegeven door het Orgelpark
Geef u op: bel 020 51 58 111			of kijk op www.orgelpark.nl <i>Kijk op bladzijde 71 voor meer informatie</i>

